

c u l t u u r h i s t o r i s c h e
i n v e n t a r i s a t i e b e t h a n i ë
g e m e e n t e v e n l o

m o n u m e n t e n h u i s l i m b u r g

d r s r h m d e n e s s e n

d r a p j j a c o b s

m a a r t 2 0 0 3

Colofon

ISSN	: 1566-2500
Projectnummer	: 2003-504
Opdrachtgever	: gemeente Venlo
Type	: Cultuurhistorische verkenning
Titel	: 'Bethanië', cultuurhistorische inventarisatie met waardenstelling
Datum	: Maart-april 2003
Basis lay-out	: Monumentenhuis Limburg
Auteurs	: drs R.H.M. Denessen, met medewerking van dr A.P.J. Jacobs
Fotografie	: Denessen/Monumentenhuis Limburg
Grafics	: © Monumentenhuis Limburg
Status	: Definitief rapport, 18 april 2003

© 2003

Samenstellers Stichting Monumentenhuis Limburg, Roermond

Herkomst nieuw beeldmateriaal: beeldarchief Monumentenhuis Limburg

De activiteiten van de Stichting Monumentenhuis Limburg worden mede mogelijk gemaakt dankzij een structurele bijdrage van de Provincie Limburg en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

De beeldredactie Monumentenhuis Limburg heeft met alle mogelijke zorg getracht de rechthebbenden ten aanzien van bestaand beeldmateriaal te achterhalen. Een ieder die van mening is rechten te kunnen doen gelden op in deze rapportage opgenomen illustraties wordt verzocht zich met Monumentenhuis Limburg in verbinding te stellen.

Inhoud

Hoofdstuk 1

Inleiding

1.1	Verantwoording en opzet	3
1.2	Ligging en situering	4
1.3	Opzet complex en contouren van het onderzoeksgebied.....	5

Hoofdstuk 2

Verschijningsvorm en ontwikkelingsgeschiedenis van het complex Bethanië

2.1	Cultuurhistorisch kader: de zusters dominicanessen van Bethanië	6
2.2	Ontwikkeling en beschrijving van het complex	7
2.2.1	Fase 0: periode vóór 1914.....	8
2.2.2	Fase I: 1915	8
2.2.3	Fase IIA en IIB: 1926 en 1929	10
2.2.4	Fase III: 1928	12
2.2.5	Fase IVA en IVB: 1949-1950.....	13
2.2.6	Fase V: 1950	13
2.2.7	Fase VIA, VIB en VII: 1955-1956	14
2.2.8	Fase VIII en IX: 1957-1959	15
2.2.9	Overige bouwwerken.....	15
2.2.10	Resumé: overzicht van de afzonderlijke bouwfases	17
2.3	Bethanië als onderdeel van het werk van architect Jules Kayser (1879-1963)	18

Hoofdstuk 3

Landschapstuin en omgeving van Bethanië

3.1	Historisch geografisch kader: ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap	21
3.1.1	Landschap vóór 1800.....	21
3.1.2	Landschap tussen 1800-1860	22
3.1.3	Landschap tussen 1860-1940	22
3.1.4	Landschap na 1940.....	24
3.2	Tuin en landschapspark Bethanië.....	24
3.2.1	Bid- en meditatiepark met begraafplaats en grotten.....	25
3.2.2	Overige kloostertuin	27
3.3	Samengevat: landschapstuin en omgeving van Bethanië.....	28
3.3.1	Relatie met omgeving.....	28
3.3.2	Landschapstuin	28

Hoofdstuk 4

Waardenstelling, conclusies en aanbevelingen

4.1	Samenvatting	29
4.2	Waardering.....	29
4.3	Conclusie en advies.....	31

1 Inleiding

“Nicht der Gedanke macht das Kunstwerk sondern die Darstellung, met andere woorden: de weergave van het gedachte drukt het kunnen van den vertolker uit en is de graadmeter van de kunstwaarde”¹

1.1 Verantwoording en opzet

Ter voorbereiding van de herbestemming en mogelijke gemeentelijke bescherming van het kloostercomplex Bethanië aan de Beckersweg/Kaldenkerkerweg in Venlo, is door de gemeente Venlo aan Monumentenhuis Limburg verzocht om een cultuurhistorische inventarisatie te maken waarin de waarden en kwaliteiten van gebouwen en landschapspark in kaart zijn gebracht. Het kloostercomplex is onlangs door de stichters en oorspronkelijke gebruikers van het complex, de zusters dominicanessen van Bethanië, verlaten. Voorafgaand aan een te nemen besluit over het toekomstig gebruik van het kloosterterrein heeft de gemeente Venlo Monumentenhuis Limburg verzocht om de cultuurhistorische waarden van het complex te onderzoeken. De cultuurhistorische inventarisatie dient een tweeledig doel: enerzijds zal de uitkomst mede als onderlegger dienen voor de komende besluitvorming over de toekomst van het kloosterterrein met bijbehorende gebouwen en anderzijds relevante informatie aanleveren voor het vervolgtraject, volgend op het door de gemeente Venlo te nemen besluit.

De gemeente Venlo heeft in eerste instantie behoefte aan een bouw/architectuurhistorische en historisch-stedenbouwkundige waardering van het complex Bethanië. Met andere woorden: welke delen van het complex zijn vanuit monumentaal oogpunt van belang, wat is de waarde van deze onderdelen en wat is de onderlinge samenhang. In de cultuurhistorische inventarisatie is het complex Bethanië getoetst aan de criteria ex artikel 1a van de Gemeentelijke Monumentenverordening Venlo 2001. Aspecten die in deze toets aan bod komen zijn ondermeer ligging en situering, bouwmassa, gevels, constructie, toegepaste materialen en detaillering, bewerking van materialen en afwerking van het interieur, met inbegrip van alle

¹ Citaat uit de uiteenzetting van Jules Kayser tijdens de opening van het R.K. Ziekenhuis Sint Joseph aan de Hogeweg te Venlo in 1933. Zie hiervoor: *“Gedenkboek van het R.K. Ziekenhuis ‘Sint Joseph’ te Venlo. Uitgave ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan op 1 juli 1936”, uitgave verzorgd door het Limburgsch Dagblad, Heerlen 1936, 34 e.v.* Jules Kayser trad in de periode 1915-1959 op als architect voor de zusters dominicanessen en realiseerde in zeven bouwfases het thans nog bestaande hoofdgebouw van “Bethanië”.

traceerbare wijzigingen en toevoegingen. Op basis hiervan zijn de architectuurhistorische, bouwhistorische en stedenbouwkundige (ensemble-)waarden van het complex inzichtelijk gemaakt, elk beoordeeld op zeldzaamheid en gaafheid.

Figuur 1.1

Bethanië op de hoek Beckersweg en Kaldenkerkerweg. Herkomst afbeelding: 'Bethanië Venlo', documentatierapport, door de gemeente Venlo ter beschikking gesteld aan Monumentenhuis Limburg.

In tweede instantie heeft de gemeente Venlo aangegeven het landschapspark en de omgevingsfactoren van het complex in de cultuurhistorische inventarisatie te willen betrekken. Vanuit dit oogpunt zijn aspecten als aanleg, situering in het landschap en relatie met de omgeving in het onderzoek betrokken.

De cultuurhistorische inventarisatie die thans voor u ligt is derhalve als volgt opgebouwd:

Gebouwde objecten

- Aanduiding omtrent ligging en situering
- Beschrijving van de bestaande situatie van het hoofdgebouw en bijgebouwen

- Korte aanduiding sociaal-historische aspecten en beknopte typologische analyse van het complex op hoofdlijnen, inclusief de positie binnen de diverse categorieën kloostercomplexen in de gemeente Venlo
- Waardenstelling bouw/architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarden en kwaliteiten.

Landschapspark, relatie met omgeving

- Beschrijving en analyse van landschapspark en ommuring, inclusief waardering
- Biografie van het landschap: beschrijving en analyse van de landschappelijke context en historisch-geografische aspecten, inclusief waardering

1.2 Ligging en situering

Figuur 1.2

Bethanië aan de zuidoostzijde van de stadskern van Venlo nabij de uitvalsweg naar Duitsland, ingeklemd tussen de Jammerdaalse heide en het natuurgebied 'Grote Heide'. Herkomst afbeelding: Topografische Dienst Emmen, Topografische kaart van Nederland, kaart E58 (Tegelen).

In de interne nota van A. Derks en H. Meerbeek "Venlose kloosters, quick-scan bedreigingen en kansen" (gemeente Venlo, afdeling BLSON, juli 2002, 36-39) is de ligging van het complex als volgt omschreven:

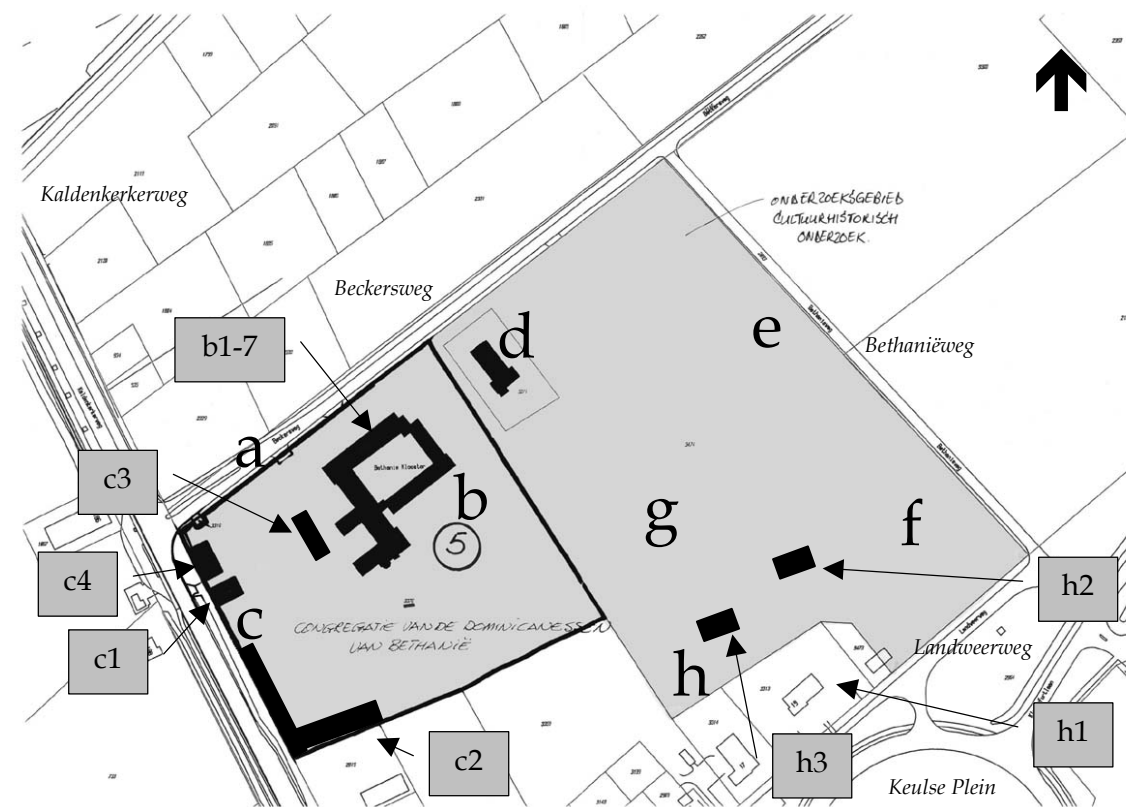
"Op de hoek van de Kaldenkerkerweg en de Beckersweg ligt het klooster Zusters Dominicanessen van Bethanië met bijbehorende tuinen. Het complex ligt ten zuidoosten van de kern Venlo, bij het Keulse plein en de grensovergang met Duitsland en de hier gevestigde bedrijventerrein. Het klooster ligt op de hogere gronden, ten oosten van de steilrand. Het ligt tevens in een grondwaterbeschermingsgebied. Door de aanwezigheid van een grote hoeveelheid infrastructuur, zoals de spoorlijn, snelweg, tangent (Klagenfurtlaan) en napoleontische radiaal (Kaldenkerkerweg), is het kloostercomplex ontdaan van de oorspronkelijke rust van de landelijke omgeving. Zo ligt het binnen de geluidszones van Kaldenkerkerweg, Keulseplein en Beckersweg. Anderzijds zijn in de directe omgeving nog tuinbouw- en akkergronden en bossen aanwezig.

De stadsrandzone bevat hier nu een grote diversiteit en oogt rommelig. In visueel opzicht lijken alle gronden die liggen ingesloten tussen Kaldenkerkerweg, Bethaniëweg, Landweerweg en Keulseplein tot het kloostercomplex te behoren, als ware het één groene ommuurde enclave. Hoewel het visueel als ensemble is op te vatten, is het kloosterlijk eigendom echter van veel beperkter omvang.

Het hoofdgebouw is het massale kloostergebouw Bethanië. Dit staat goed zichtbaar aan de rand van het perceel. Aan het hoofdgebouw zijn later in een andere bouwstijl lage aanbouwen gebouwd. Het hoofdgebouw is gebouwd in traditionele stijl. Hoewel het geen monument is [lees: op dit moment, maart 2003, geen formele status als rijks- of gemeentelijk monument geniet, RD], gaat het om een markant gebouw in een groene omgeving.

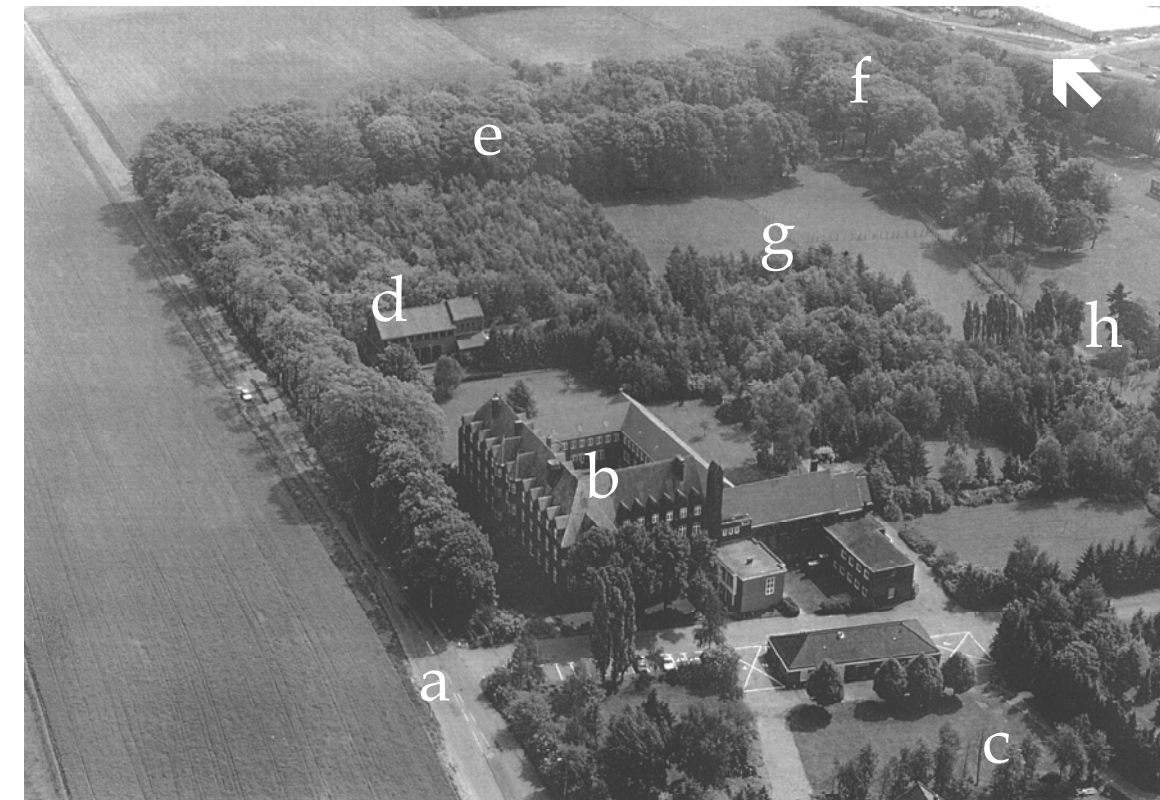
Ten zuidoosten van het kloostercomplex staan – nauwelijks vanaf de weg zichtbaar – enkele dienstwoningen in een ruime opzet. Aan de noordoostzijde is een bijgebouw (dat voorheen tot het kloostercomplex behoorde) als riante woning met dito tuin in gebruik genomen. [...] Langs de Kaldenkerkerweg bevindt zich ten zuiden van het kloostercomplex een bedrijf dat met het bijbehorende parkeerterrein nadrukkelijk aanwezig is. De kloostertuin van Bethanië is grotendeels groen en parkachtig ingericht. Opvallend is de diversiteit aan tuinafscheidingen rond dit ensemble, wat rommelig aandoet".

1.3 Opzet complex en contouren van het onderzoeksgebied

Figuur 1.3
 Onderzoeksgebied Bethanië. Het grijs gemarkeerde terrein is het onderzoeksgebied. De zwart ingekleurde gebouwen vormen de belangrijkste complexonderdelen. herkomst afbeelding: gemeente Venlo

Het grijs gemarkeerde gebied in bovenstaande figuur geeft de omvang van het onderzoeksgebied weer. Het zwart omkaderde terrein omvat het kloosterareaal dat tot voor kort nog in eigendom was van de zusters dominicanessen. Het overige deel van het kloosterterrein – circa tweederde van het onderzoeksgebied – is sinds enkele jaren particulier bezit. De zwarte blokken duiden op de belangrijkste gebouwen in het onderzoeksgebied. Zoals in de vorige paragraaf al aan de orde is gebracht kan het totale onderzoeksgebied worden opgevat als één historisch en visueel geheel.

Figuur 1.4
 Overzicht van de aanleg Bethanië. De letters op de foto corresponderen met de letters in figuur 1.3. Herkomst afbeelding: 'Bethanië Venlo', documentatierapport, door de gemeente Venlo ter beschikking gesteld aan Monumentenhuis Limburg.

Het onderzoeksgebied omvat in hoofdlijnen de navolgende complexonderdelen:

- A. Hoofdentree Beckersweg
- B. Hoofdgebouw van de zusters Dominicanessen
- C. Nuts- en kantoorgebouwen
- D. Voormalige ontspanningszaal, thans kantoorgebouw Formad
- E. Landschapspark met kruiswegstaties, devotiegrotten en -beelden
- F. Omheinde begraafplaats
- G. Nutstuin en weide
- H. Paviljoens en woongebouwen voor niet-kloosterlingen en personeel

2 *Verschijningsvorm en ontwikkelingsgeschiedenis van het complex Bethanië*

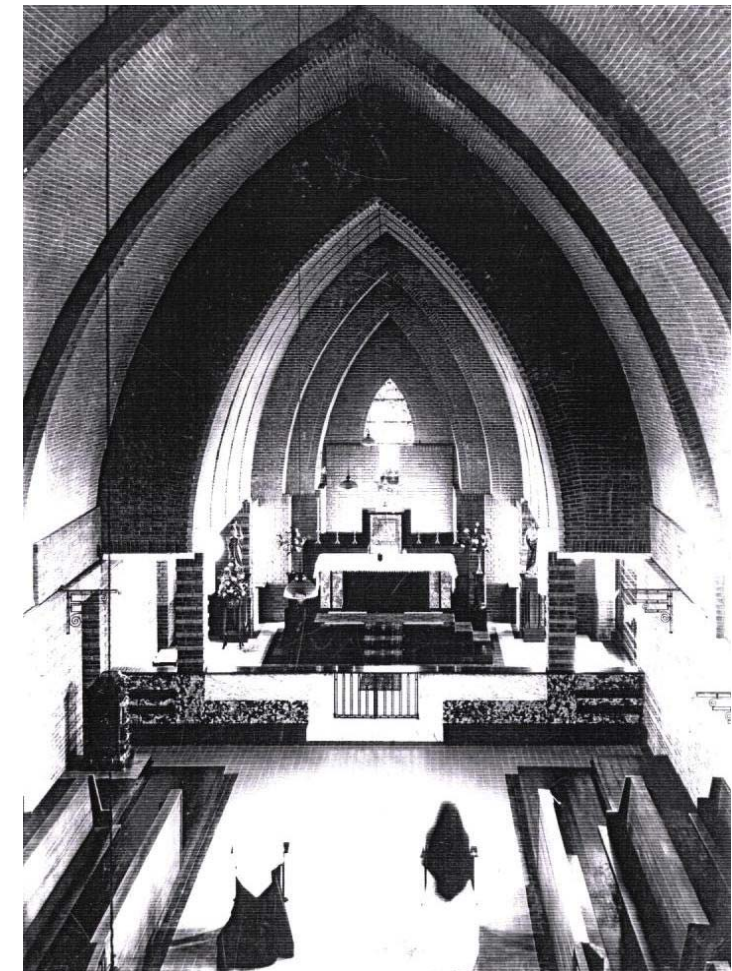
2.1 *Cultuurhistorisch kader: de zusters dominicanessen van Bethanië*

De Congregatie van Dominicanessen van Bethanië werd in 1866 gesticht door de Franse dominicaan pater Jean Joseph Lataste. Hij kwam, nadat hij een missie gepreekt had voor vrouwelijke gedetineerden, tot de overtuiging dat een maatschappelijke rehabilitatie alleszins mogelijk was. Aangezien de stichter van de congregatie dominicaan was, werd zijn stichting de regel van Augustinus. Binnen de congregatie werden vrouwen en meisjes van onbesproken gedrag opgenomen. Zij vormden de meerderheid. Een beduidende minderheid bestond echter uit 'gevallen vrouwen', die na hun bekering, binnen de congregatie aan hun rehabilitatie konden werken en na een lange proefperiode volwaardig opgenomen konden worden in de congregatie. De eerste groep nonnen waren de 'Martha's', de tweede groep de 'Maria's'.

Martha en Maria waren zusters, die met hun broer Lazarus in Bethanië woonden (Lucasevangelie 10,38-42; Johannes-evangelie 11,11-45 en 12,1-11). In de latere legendevorming werd Maria ten onrechte vereenzelvigd met Maria Magdalena, die, eveneens ten onrechte, als boetvaardige zondares werd voorgesteld. In een andere legende zou Martha haar lichtzinnige zuster Maria (Magdalena) tot inkeer gebracht hebben. Na Christus' dood zouden Martha, Maria en Lazarus per schip in de Provence zijn geland en daar het christendom gepredikt hebben. Om boete te doen vanwege haar zondige levenswandel zou Maria in de buurt van Marseille dertig jaar in een grot genaamd Sainte Baume (balsem, troost) geleefd hebben. Zij zou zich ingezet hebben voor de bevrijding van gevangenen.

De Martha's binnen de congregatie moesten evenals de legendarische Martha met zusterlijk liefde de Maria's op het goede pad brengen en houden. Met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden de zusters van Duitse komaf uit Frankrijk uitgewezen. Via België kwamen zij terecht in Nederlands Limburg. De Duitse dominicaan Williges Erren, prior van klooster Trans Cedron te Venlo was de zusters behulpzaam met de stichting van een nieuw klooster aldaar. Hij had indertijd Duitse meisjes naar Frankrijk gestuurd met het doel op termijn een Duitse congregatie te stichten. Dit klooster scheidde zich af van de Franse zusters om een zelfstandige congregatie te stichten, die in 1969 25 huizen telde in Nederland, België, Italië, Aruba en de Verenigde Staten. De doelstelling van de congregatie was tweeledig. Ten eerste, de rehabilitering van rouwmoedige vrouwelijke ex-gevangenen en gevallen meisjes, die eventueel de gelegenheid hadden tot de congregatie toe te treden. Ten tweede, een toevluchtsoord te bieden aan kinderen en vrouwen die aan bedreigingen bloot stonden. Na de Tweede

Wereldoorlog kwam de nadruk steeds meer te liggen op preventie van misstappen. De zusters poogden dit te bereiken door de opvang van ex-gedetineerden, de heropvoeding van door de kinderrechtveroordeelde meisjes, de opvang van kinderen wier opvoeding in hun eigen milieu gevaar liep. De zusters bekwaamden zich hiertoe in vakstudies kinderbescherming, heilpedagogiek, psychologie en pedagogiek. De eerste huisvesting was een boerderijtje in het buitengebied van Venlo. Van hieruit groeide in verschillende fases een groot carrévormig kloostercomplex, dat omgeven werd door tuinen, een park en kerkhof. Opmerkelijk in dit park is de Maria Magdalenagrot, een directe verwijzing naar Sainte Baume. Telkenjare trokken de zusters op de feestdag van Maria Magdalena (22 juli), de patroonheilige van de Congregatie, in processie naar deze grot. Ten behoeve van de opvang van de kinderen en jonge meisjes verzeen op het kloosterrein vijf paviljoens, waarvan enkele bewaard zijn gebleven.

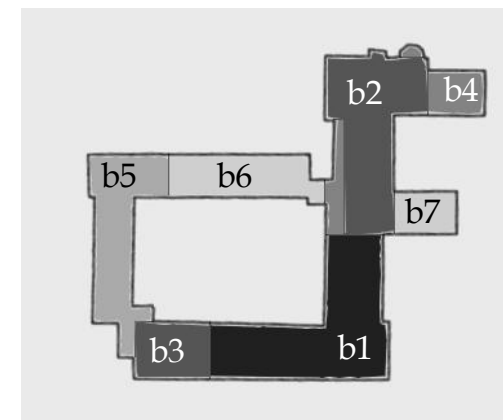
Kloosterkapel van Bethanië, gebouwd door Jules Kayser in 1926, in de jaren dertig. Herkomst afbeelding: Gemeentearchief Venlo

Ontwikkeling en beschrijving van het complex

De gefaseerde totstandkoming van het complex zoals we dat vandaag de dag aantreffen, kan op hoofdlijnen als volgt in onderstaand diagram worden weergegeven:

Jaar	Gebruik en bouwactiviteiten	Bouwdeel
<i>voor de nummering van de bouwdelen, zie hiervoor het overzichtskaartje in paragraaf 1.3</i>		
1914	Vestiging zusters dominicanessen van Bethanië in Venlo <u>1914</u> <ul style="list-style-type: none"> vestiging vond plaats in de bestaande uitspanning 'Rustplaats' aan de Kaldenkerkerweg (XIXb). Waarschijnlijk géén nieuwbouw vermoedelijk kleinschalige verbouwingen (realisatie van een inpandige kapel) 	C1
1915	Bouw hoofdvleugel kloostergebouw <u>1915</u> <ul style="list-style-type: none"> Grootschalige nieuwbouw: L-vormig kloostergebouw met front naar Beckersweg 	B1
1926-1929	Bouw kapel en uitbreiding hoofdvleugel <u>1926</u> <ul style="list-style-type: none"> Nieuwbouw kapel met voorkeor en sacristie, bouw vindt plaats in verlengde van kloostervleugel haaks op Beckersweg 	B2
	<u>1928</u> <ul style="list-style-type: none"> Uitbreiding kloostervleugel parallel aan de Beckersweg. De uitbreiding omvat drie traveeën. 	B3
	<u>1929</u> <ul style="list-style-type: none"> Aanpassing kapel, toevoeging van zustersacristie, overdekte gaanderij en uitbreiding kruisgang 	B2
1932-1946	Bouw nutsgebouwen en verbouw kapel <u>1932</u> <ul style="list-style-type: none"> Bouw van stallen en wagenplaats nabij de Kaldenkerkerweg Verbouw van rectorwoning in souterrain kapel 	C2
	<u>1946</u> <ul style="list-style-type: none"> Verbouw souterrain kapel waarbij slaapkamers voor meisjes en een dagverblijf worden gerealiseerd 	B2

Jaar	Gebruik en bouwactiviteiten	Bouwdeel
1949-1950	Bouw ontspanningsgebouw en uitbreiding kinderkapel <u>1949</u> <ul style="list-style-type: none"> Nieuw, geheel vrijstaand ontspanningsgebouw voor meisjes aan de noordoostzijde van het hoofdgebouw 	D
	<u>1950</u> <ul style="list-style-type: none"> Uitbreiding Kinderkapel aan de zuidwestzijde van de in 1926 gerealiseerde kloosterkapel 	B4
1955-1956	Bouw nieuwe kloostervleugels aan noord- en oostzijde <u>1955</u> <ul style="list-style-type: none"> Grootschalige nieuwbouw: bouw noordvleugel haaks op de oude kloostervleugel aan de Beckersweg. Aanvankelijk met platte afdekking 	B5
	<u>1956</u> <ul style="list-style-type: none"> Nieuwbouw: uitbreiding noordvleugel waarbij het complex wordt gesloten (carrévorm) en een binnenplein ontstaat. De nieuwe bouwvleugel krijgt een kap Noordvleugel wordt voorzien van een kap Kloostermuur aan de zijde van de Kaldenkerkerweg wordt opgehoogd 	B6 B5
1957-1959	Uitbreiding bestaande kloostervleugels <u>1957</u> <ul style="list-style-type: none"> Bouw groentekeuken in één bouwlaag aan de zuidzijde van het hoofdgebouw. Dit bouwdeel fungeert als koppelstuk tussen de bouwdelen B1 en B2 	B7
	<u>1958</u> <ul style="list-style-type: none"> Bouw bungalow, bestemd voor de rector van het klooster, nabij de Landweerweg 	H3
	<u>1959</u> <ul style="list-style-type: none"> Bouw leslokaal als tweede bouwlaag bovenop de groentekeuken. 	B7

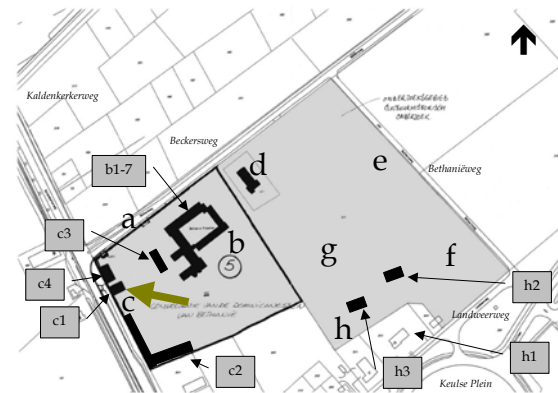
Uit het vorenstaande blijkt dat de meest talrijke en meest grootschalige bouwactiviteiten zijn gerealiseerd in de jaren twintig en jaren vijftig. Met name het hoofdgebouw, het resultaat van acht afzonderlijke bouwfases, kreeg in deze twee decennia zijn huidige vorm. Voor vrijwel alle bouwactiviteiten tekende de Venlose architect Jules Kayser (1879-1963), die gedurende 45 jaar – tussen 1915 en 1960 – optrad als huisarchitect van de zusters van Bethanië. Elders in dit rapport zal zijn specifieke rol en betekenis nader worden belicht. Allereerst zal worden ingegaan op de diverse bouwfases van het complex

2.2.1 Fase 0: periode vóór 1914 (volume C1)

Rudiment: boerderij annex uitspanning 'Rustplaats'

De voormalige boerderij annex uitspanning 'Rustplaats' aan de Kaldenkerkerweg is gebouwd in de eerste helft van de negentiende eeuw. Naar verluidt is de exacte ontstaansdatum van het gebouw te herleiden tot 1834. In de voormalige uitspanning namen de zusters dominicanessen in 1914 hun intrek. Het pand vormt een op zichzelf staand onderdeel van het complex Bethanië.

Het langgerekte bouwwerk van één bouwlaag met kap is gesitueerd met de kopse gevel aan de Kaldenkerkerweg, die beduidend hoger ligt. Hier bevindt zich ook de entree vanaf de openbare weg. Het is opmerkelijk dat het object is gespaard bij de grote kloosteruitbreidingen die vanaf de jaren 1915-1926 aan de noordzijde van het gebouw werden gerealiseerd. Wellicht was de directe ligging aan de openbare weg hiervan de oorzaak: de locatie was ongeschikt om een nieuw kloostercomplex te bouwen. Bij kloosters elders in de gemeente Venlo, die in de negentiende en twintigste eeuw veelal ontstonden in bestaande landhuizen of boerderijen, is de oorspronkelijke bebouwing in de meeste gevallen verdwenen. De zusters dominicanessen duiden de voormalige uitspanning 'Rustplaats' aan met de benaming 'kleine huis'.

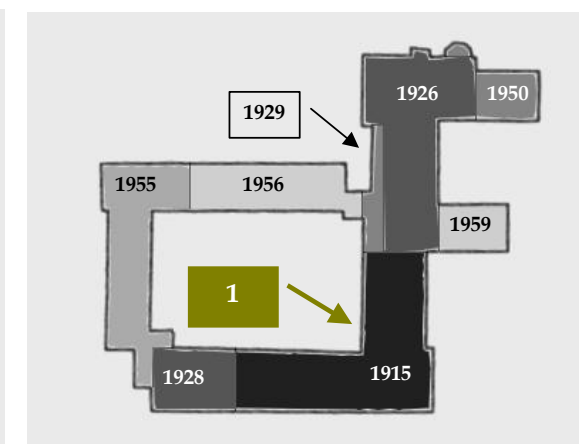
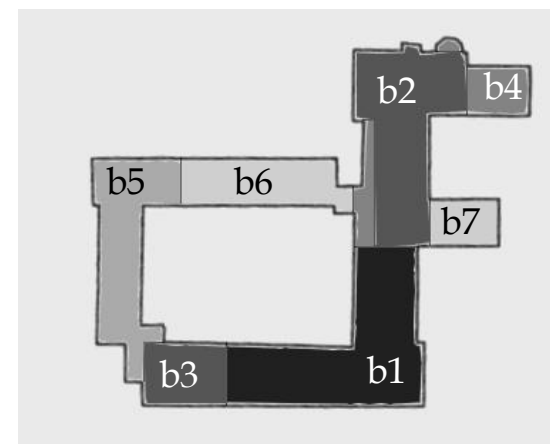
Zowel exterieur als interieur van de voormalige uitspanning werden in de loop van de opeenvolgende decennia meermalen aangepast en gewijzigd. Zo zijn de gevels van het gebouw, met uitzondering van de voorgevel, momenteel gecementeerd (XXA). De gevelindeling is nagenoeg intact gebleven, evenals een deel van de centrale gang in het interieur. De samengestelde balklaag is op de begane grond voorzien van een gespelderd plafond, dat nog ten dele zichtbaar is. De kap is authentiek (XIXa of b). Deur- en vensterinvullingen zijn veelal vernieuwd. Ook zijn op de begane grond van de voorgevel rolluiken aangebracht.

2.2.2 Fase I: 1915 (volume B1)

Bouw hoofd vleugel kloostergebouw

In 1915 werd door architect Jules Kayser – parallel aan en met het front naar de Beckersweg – een nieuwe kloostervleugel gebouwd met een L-vormig grondplan. De vleugel telt twee bouwlagen met souterrain, afgedekt door een hoog opgaande kap. De aanvankelijke omvang bedroeg aan de voorzijde tien traveeën (thans dertien) en aan de zijde van de Kaldenkerkerweg negen traveeën. Vanwege de zogenoemde 'Vlaamse gevel', waarbij grote stenen dakkapellen (topgeveltjes) in het dakvlak zijn geplaatst, is het effect van een derde bouwlaag ontstaan. Onder de nok bevindt zich de dubbele zolderverdieping. Door deze opzet is in totaal sprake van zes verschillende niveaus.

De diverse bouwdelen van het hoofdgebouw (volume B): B1 Oudste kloostervleugel (1915), B2 Kapel (1926), B3 Uitbreiding oudste vleugel (1928), B4 Kinderkapel (1950), B5 Noordvleugel (1955), B6 Oostvleugel (1956), B7 Aanbouw leslokaal (1959)

De kloostervleugel is opgetrokken in typische baksteenarchitectuur volgens de uitgangspunten van neogotisch traditionalisme. Deze bouwtrant (typerend voor kloosterarchitectuur eind negentiende, begin twintigste eeuw) wordt gekenmerkt door een rijke detaillering van de gevelvlakken, waaronder gemetselde lisenen (verticale banden tussen de traveeën), lijstwerk en -banden en siermetselwerk bij de gevelopeningen. De hoofdingang aan de Beckersweg wordt geflankeerd door twee torenvormige paviljoens die vooruitspringen in het gevelvlak en overlopen in het dakschild. Deze opzet met torens geeft Bethanië het karakter van een rijzige burcht in het vlakke landschap. De burcht in de kloosterarchitectuur vormt met name rond de eeuwwisseling van 1900 een geliefd motief dat naar Duitse begrippen samenhangt met het thema van de 'feste Burg'. Zo tonen de kloostervleugels die de paters van de H. Geest rond 1910 bij het kasteel van Gemert bouwden torens met boogfriezen en geeft Dominicus Böhm het benedictijner Kulturkampfklooster Mamelis bij Lemiers de vorm van een hoogteburcht met hoektorens. Ook de kloostervleugel van Bethanië uit 1915, gebouwd door Kayser, toont een ingetogen architectonische vertaalslag van deze metafoer.

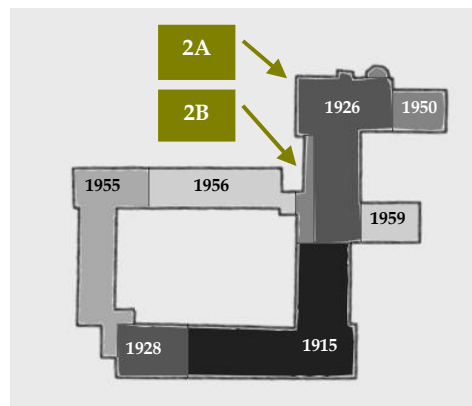
De oorspronkelijke inwendige structuur van de kloostervleugel, zoals die door Kayser werd ontworpen, is nagenoeg nog intact. In het souterrain zijn de dienruimten gesitueerd: keuken, opslagkamers, voorraadkelders en wasruimten. De begane grond is het meest representatieve deel van de vleugel: hier liggen spreekkamers, het kantoor van de priorin, de refter en de tegen de achtergevel de kruisgang met kruisgewelven. Tot 1926 bevond zich hier ook de kapel met dubbele sacristie. Deze ruimte het in rechterdeel van de dwarsvleugel, is thans ingericht als ontspanningszaal. Op de twee bovenliggende verdiepingen bevinden zich de kamers (cellen) voor de zusters aan weerszijden van een centrale gang over de totale lengte van de kloostervleugel.

Hoewel de oorspronkelijke indeling bewaard is gebleven en ook aan het muurwerk van de gevels zo goed als niets is gewijzigd, hebben kleine aanpassingen (in verband met onderhoud en functionaliteit) toch hun sporen nagelaten. Zo zijn in de jaren zeventig verlaagde systeemplafonds aangebracht, werd het merendeel van de binnendeuren vernieuwd en werden bijna alle kozijnen (enkele exemplaren die niet aan weersinvloeden zijn blootgesteld uitgezonderd) vervangen door kunststof met dubbel glas. De oorspronkelijke zesruits onderverdeling met kalf, middenstijl en gedeeld bovenlicht is gekopieerd in kunststof. De roeden van de openslaande vleugels zijn momenteel in het glas opgenomen. Behoudens de granieten trappen in de haakse vleugel en de hardstenen vloer in de kruisgang konden vanwege het thans aangebrachte tapijt geen oorspronkelijke vloeren worden waargenomen. De oorspronkelijke vloeren zullen naar alle waarschijnlijkheid behouden zijn gebleven.

2.2.3 Fase IIA en IIB: 1926 en 1929 (volume B2)

Bouw kapel (1926) en zustersacristie met open gaanderij (1929)

In 1925 maakte Kayser plannen voor uitbouw van Bethanië in oostelijke richting: in het verlengde van de haakse vleugel werd in het daaropvolgende jaar een nieuwe kapel compleet met ranke klokkentoren gerealiseerd. De kapel werd gesitueerd op de verdieping. Het souterrain onder de kapel werd ingericht als dienstruimte. In 1929 volgde een uitbreiding van de kapel aan de noordzijde, waarbij een open gaanderij op de begane grond ontstond met daarboven een sacristie voor de zusters. Door deze ingreep werd door kruisgang in de oudste vleugel met drie traveeën verlengd. De kapel is toegankelijk vanuit de kruisgang.

Stijl en vorm van de kapel wijkt sterk af van de oudste kloostervleugel uit 1915. Hoewel eveneens sprake is van baksteenarchitectuur, is de gebezigde bouwtrant te vatten onder de noemer *gotiserend expressionisme*: een kubistische art-deco stijl voortbordurend op de beginselen van de neogotiek in combinatie met kenmerken van de Amsterdamse School. Karakteristiek zijn de plastische geledingen en decoratieve metselverbanden, onder andere in de getrapte dakvorm en in de zijgevels. Inwendig is het decoratieve metselwerk doorgezet door de toepassing van twee kleuren baksteen.

De eenschepige kerk met voorloop ligt met een lichte verspringing in het verlengde van de haakse vleugel uit 1915. De langgerekte kapel wordt aan weerszijden met een puntgevel afgesloten. Aan de oostzijde eindigt het schip in een getrapte rechthoekige apsis, waardoor drie verschillende niveaus zijn ontstaan. Aan weerszijden van de apsis bevindt zich een uitspringend twee bouwlagen tellend platgedekt volume. Links de priestersacristie en de zustersacristie, rechts de voormalige lekenkapel die in 1950 werd uitgebouwd.

Het schip heeft een steil zadeldak met terugliggende dakvoet. De dakschilden zijn belegd met rode verbeterde Hollandse pannen en zijn geheel gesloten. De blokvormige aanbouwen en de zustersacristie zijn platgedekt. De afwatering vindt plaats via bakgoten achter de opstaande gevelrand en regenpijpen met eenvoudige vergaarbakken.

De gevels zijn opgetrokken in rode machinale baksteen in Vlaams verband met een terugliggende voeg, waarbij de gevelhoeken veelal zijn afgewerkt met plint-, dorpel en gevellijsten in beton of met glas-in-lood venstertjes. De spitsboogvensters in het schip zijn gevuld met glas-in-lood in dunne stalen profielen en lopen versmald door in een massieve voorzetgevel. De uitgespaarde openingen in deze voorzetgevel roepen het beeld op van kantelen. De vensters hebben aan de onderzijde in keramiek uitgevoerde lekdorpels en aan de bovenzijde steens rollagen. De afdeklijsten onder andere gevels en aanbouwen zijn uitgevoerd in beton en in hardsteen. Op het snijvlak van klooster en kapel is een hoogopgaande, rechthoekige klokkentoren opgetrokken met een inspringende top en gedekt met een zadeldakje. Aan alle vier de zijden van de torenbekroning bevinden zich galmgaten, waarbij de puntvormige openingen aan de korte zijden doorlopen in de torenschacht. De toren is van binnen begaanbaar door middel van een laddersysteem.

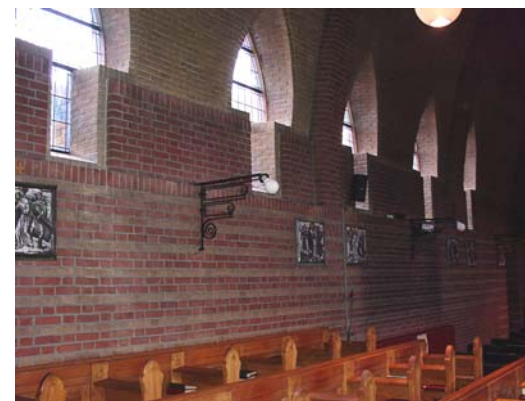

De symmetrische achtergevel wordt afgesloten door drie getrapte en uitspringende puntgevels, afgewerkt met vlechtingen. De benedenzone van het achterste bouwdeel is ingesnoerd en draagt een betonnen latei waarop de puntgevel is opgetrokken. Deze puntgevel is voorzien van een smal glas-in-lood venster. De platgedekte flankerende aanbouwen zijn opgetrokken in massief en gesloten muurwerk en bezitten op de hoeken smalle glas-in-lood vensters. De aanbouw rechts, de voormalige lekenkapel, is een latere fase op de begane grond uitgebouwd

met een erker in staal en glas. Aan de westzijde van de deze aanbouw bevindt zich op de verdieping de ingang tot de kapel. Een massieve gemetselde trap leidt daar naar toe.

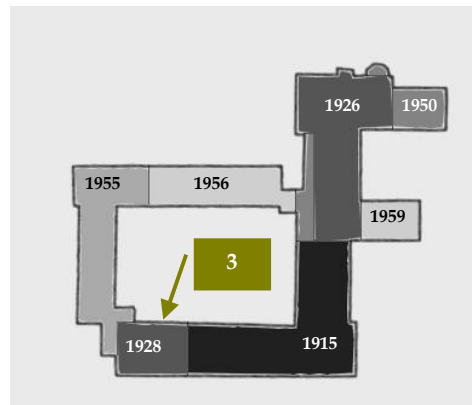
In het door de Art Déco beïnvloede interieur zijn diverse delen van de gewapende betonconstructie en veel expressief schoon metselwerk van rode bakstenen in combinatie met gele IJselsteen zichtbaar. In het schip bevinden zich spitse gewelven op spitsboogvormige bakstenen ribben. Het oksaal met orgel rust op rijk geornamenteerde consoles. De kerk heeft een vloer van twee soorten geel Belgisch marmer en in het priesterkoor gestileerde gemetselde granieten zuilen. Opvallend is het voorkomen met houten opgang naar het oksaal en de dubbele houten toegangsdeur naar de kapel met decoratief snijwerk en markant deurbeslag.

2.2.4 Fase III: 1928 (volume B3)

Uitbreiding linkerzijde oudste kloostervleugel

In 1928 werd de oudste kloostervleugel uit 1915 met vier traveeën aan de noordzijde verlengd. Hierdoor ontstond een symmetrische voorgevel van dertien vensterbreedten met centraal in de middelste travee de ingangspartij. De stijl van de uitbreiding sluit naadloos aan bij de oorspronkelijke kloostervleugel uit 1915. Alleen in het trappenhuis aan de noordzijde zijn moderne stijlinvloeden uit de jaren twintig toegepast. Gestileerde vormen, lineaire patronen en glas-in-lood vensters geven aan de bouwvleugel een 'eigentijds' accent

Inwendig is de structuur van de bouwvleugel uit 1915 doorgezet. De kruisgang werd met twee traveeën verlengd. Ook de zogenoemde corridor, de centrale logistieke verbindingsgang door het complex, werd uitgebouwd. Zowel op de begane grond als op de eerste verdieping werd een novicenzaal gecreëerd, met daarachter het trappenhuis en het vertrek van de *novicenmeesteres*. In het trappenhuis loopt een granieten trap van de begane grond door tot op de tweede verdieping. De smeedijzeren balustrade heeft een houten leuning.

Voor de uitbreiding uit 1928 geldt hetzelfde als voor de kloostervleugel van 1915: door aanpassingen aan het interieur zoals een nieuwe wandafwerking, nieuwe binnendeuren en verlaagde systeemplafonds is veel van het oorspronkelijke karakter aan het zicht onttrokken of zelfs verdwenen. Ook de oorspronkelijke kozijnen zijn vervangen door kunststof exemplaren. Het trappenhuis daarentegen ademt nog de sfeer van de jaren twintig en laat een fraai tijdsbeeld zien. Het totale samenstel van granieten trap, balustrade, leuning, betegeling en glas-in-lood vensters is nog aanwezig. Opvallend zijn de bewaard gebleven chambrettes voor novices op de zolder, die voor zover kon worden nagegaan nog dateren uit de bouwtijd.

2.2.5 Fase IVA en IVB: 1949-1950 (volume D)

Bouw en aanpassing ontspanningsgebouw voor meisjes

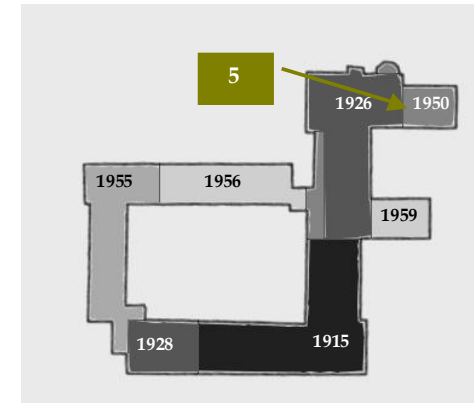
Geheel vrijstaand, op enkele tientallen meters afstand van het hoofdgebouw, verrees in 1949 aan de noordoostzijde van het klooster een *ontspanningsgebouw voor meisjes*. De architectencombinatie J. Kayser en H. de Bruijn tekenden voor het ontwerp, dat werd uitgevoerd in de trant van de Delftse School. Het gebouw werd enkele jaren geleden door de zusters dominicanessen afgestoten. Nu is hier *Formad* gevestigd, een bedrijf gespecialiseerd in industriële vormgeving. Het bouwwerk doet qua vorm sterk denken aan een patronaatsgebouw of een naoorlogse noodkerk. De architectuur is op een zorgvuldige manier vormgegeven, waardoor het gebouw een opmerkelijk hoge kwaliteit uitstraalt. De gehanteerde mix van moderne en traditionele uitgangspunten zijn typische kenmerken van de Delftse School: sober maar kwalitatief hoogwaardig metselwerk (in Vlaams of kruisverband,) flauw hellende kappen, stalen vensters met roedenverdeling en toepassing van siersmeedwerk bij de gevelopeningen.

Het ontspanningsgebouw omvat een eenbeukige zaal tussen puntgevels met hoge achterbouw, zijaanbouwen en trappenhuis. Aan de noordzijde is een éénlaags voorportaal met lessenaarsdak aangebouwd. Hier bevindt zich onder een topgeveltje de hoofdentree met hal, garderobe en sanitaire ruimten. De zaal wordt verlicht door acht hoge vensters met korfboog. De hoge achterbouw bevat een toneelbühne met bovenetage, links en rechts daarvan een lage aanbouw met lessenaarsdak. Aan de noordoostzijde bevindt zich een blokvormige uitbouw over twee bouwlagen, gedekt door een tentdak. In deze uitbouw is het trappenhuis gesitueerd. Ook is hier een tweede ingang op de begane grond. Het oorspronkelijke plan uit 1949, dat een aanmerkelijk soberder en compacter gebouw omvatte, werd in 1950 op enkele punten aangepast, waardoor het huidige gebouw ontstond.

2.2.6 Fase V: 1950 (volume B4)

Uitbreiding kinderkapel aan zuidzijde kapel uit 1926

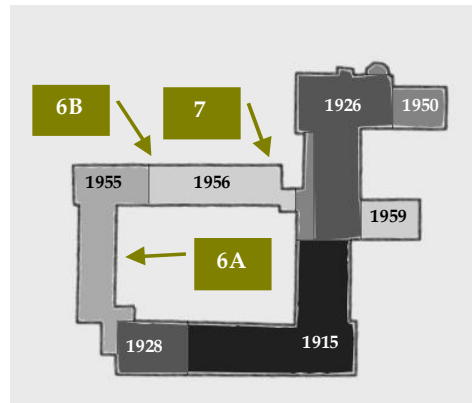

Gelijktijdig met de bouw van de ontspanningszaal aan de noordoostzijde van het klooster werd in 1950 de aanbouw aan de zuidzijde van de kapel uitgebreid. De uitvoering van deze uitbreiding is zeer pragmatisch: een blokvormige massa met evenwichtige verdeling van grote vensters over twee verdiepingen met stalen kozijnen. De begane grond werd ingericht als rectorwoning. Daartoe werd aan de achterzijde van de kapel links van de apsis een toegangsdeur aangebracht, evenals een langwerpig (thans vernieuwd) venster onder de apsis. De aanbouw rechts kreeg op de begane grond (onder de kinderkapel) een uitbouw in de vorm van een vijfhoekige erker, uitgevoerd in staal en glas en met een gemetselde borstwering.

De aanpassingen uit 1950 sluiten niet naadloos aan bij de vormtaal van de bestaande bouwmassa uit 1926. Hoewel eenzelfde schaal en maat werd gehanteerd, bleef een typische en fijnzinnige detaillering (in combinatie met grote aaneengesloten baksteenvelden) achterwege. Hierdoor is met name aan de zuidoostzijde (de achterzijde) de symmetrie en compositorische eenheid van de architectuur van 1926 uit balans.

2.2.7 Fase VIA, VIB en VII: 1955-1956 (volume B5 en B6)

Bouw kloosterleugel noordzijde (6A), noordoostzijde (6B) en uitbreiding deel kloosterleugel oostzijde (7)

In de jaren 1955-1956 ontstond in drie fasen een gesloten carré: vanuit de uitbreiding van 1928 werd richting de kapel uit 1926 een haakvormige bouwvleugel gerealiseerd in twee bouwlagen. Voor het ontwerp tekende wederom Jules Kayser. Bij de eerste uitbreiding (6A) uit mei 1955 was reeds een kap voorzien. De tweede uitbreiding (6B) werd aanvankelijk uitgevoerd met een platte afdekking, maar bij de realisatie van de derde uitbreiding in 1956 toch (7) voorzien van een kap. De architectonische uitvoering van het totale samenstel is sober en functioneel: een ononderbroken ritme van vierruits vensters op de verdieping, afgewisseld met twee-aan-twee gekoppelde vensters met cementomlijsting op de begane grond. Aan de courzijde bevinden zich op de begane grond een zestal toegangsdeuren. De eindgevel van de vleugel uit 1955 is uitgevoerd in de vorm van een puntgevel met gemetselde schoorsteen en een rond venster in de punt. In een latere fase is tegen deze gevel een stalen uitbouw geplaatst. De aansluiting met de kapel uit 1926 werd als laatste in 1956 gerealiseerd. Deze aansluiting valt op door zijn typische vormgeving waarin invloeden van de Delftse School zijn waar te nemen: boven de toegangsdeur is een kapelvormige uitbouw met rond glas-in-lood venstertje aangebracht. Het centrale stijg- en daalpunt bevindt zich in het midden van de vleugel uit 1956. In de buitengevel aan de courzijde is dit zichtbaar vanwege een groot glas-in-lood venster over twee verdiepingen.

De bouw van de haakvormige vleugel medio jaren vijftig was noodzakelijk omdat de specifieke maatschappelijke taak van Bethanië in de jaren vijftig een hoge vlucht nam. In de vleugel werden met name meisjes en jonge vrouwen opgevangen. Voor hen werden op de verdieping

slaapzalen ingericht. Op de begane grond werd de bibliotheek gehuisvest, een administratiekantoor ondergebracht en enkele ontspanningsruimten gerealiseerd.

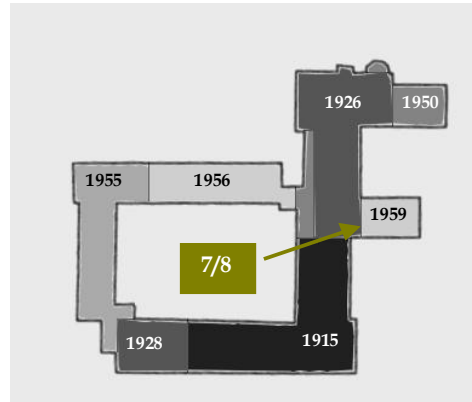
De oorspronkelijke zesruits houten vensters met openslaande vleugels en bovenlicht zijn integraal vervangen door kunststof kozijnen met dubbele beglazing en vierruits onderverdeling. De dwarsroeden zijn in de nieuwe beglazing opgenomen. In de bovenzone bevinden zich ventilatieroosters. Ook het dak heeft de nodige wijzigingen ondergaan. Voor zover kon worden nagegaan is een deel van de dakbedekking vervangen en werden de oorspronkelijke dakkapellen verwijderd. Daarvoor in de plaats wordt de zolderruimte thans verlicht door zestien dakvensters. Zowel het vervangen van de oorspronkelijke kozijnen als de aanpassingen aan het dak hebben geleid tot een verlies aan kwaliteit van de architectuur. De inwendige aanpassingen zijn minder vergaand: de oorspronkelijke indeling is intact, de interieurafwerking is voor een groot deel vernieuwd.

2.2.8 Fase VIII en IX 1957-1959 (volume B7)

Bouw groentekeuken (1957) en realisatie leslokaal (1959)

De aanbouw haaks op de oudste vleugel uit 1915 en de kapel uit 1926 kwam in twee fasen tot stand. In 1957 werd in één bouwlaag de zogenoemde groentekeuken opgetrokken, waarna in 1959 bovenop dit volume een leslokaal werd gerealiseerd. Bij deze laatstgenoemde aanpassing werd door Jules Kayser één nieuw modernistisch gebouw ontworpen waarin de bestaande groentekeuken integraal werd opgenomen. De gekozen vorm en architectonische uitwerking is karakteristiek voor de late Wederopbouwarchitectuur uit de periode 1957-1965

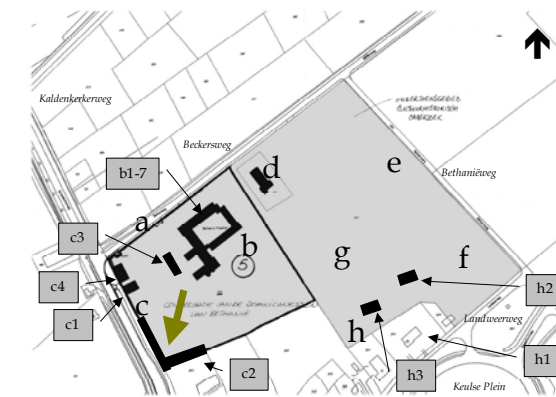

De groentekeuken uit 1957 werd met éénderde verlengd. Op de begane grond werd een berging en een entree met trappenhuis toegevoegd. Het plat afgedekte bouwvolume is geheel opgetrokken uit baksteen. Het leslokaal op de verdieping is uitgebouwd, waarbij het aan weerszijden overkragende deel wordt gedragen door vier betonnen kolommen. Het uitstekende compartiment van de tweede bouwlaag omvat een betonnen omlijsting met daarin drie spaarvelden, die zijn opgevuld met baksteen en een vensteropening. In de zuidwestgevel is een asymmetrisch geplaatst, langwerpige venster aangebracht met zesruits onderverdeling. De oorspronkelijke kozijnen zijn momenteel vervangen. Tijdens het onderzoek kon het gebouw inwendig niet bezichtigd worden.

2.2.9 Overige bouwwerken (volumes C2, C3, C4, H2 en H3)

Stallen en wagenplaatsen, 1932 (volume C2)

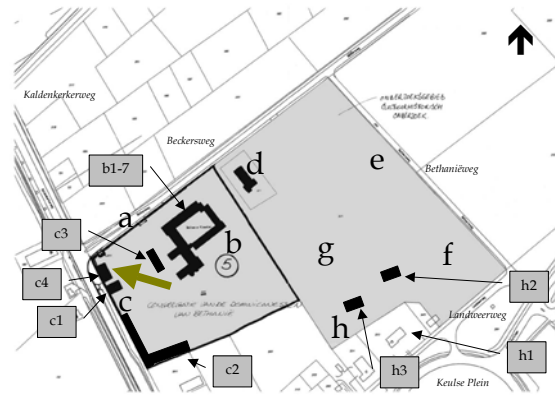
Tegen de ommuring aan de Kaldenkerkerweg aan de zuidwestzijde gelegen stallencomplex met wagenplaats voor landbouwwerktuigen in één bouwlaag met platte afdekking (stalen dakplaten), gebouwd in 1932. Het bouwwerk is deels opgetrokken in baksteen, deels opgebouwd in hout met een houten spantconstructie. De wagenpoorten zijn gedeeltelijk vervangen door rolpoorten. Een aantal poorten is bewaard gebleven. De houtbouw is gedekt met eterniet golfplaten. Het bouwwerk is typologisch representatief voor het functioneren van het klooster met een breed scala aan activiteiten (zelfvoorzienend). De architectonische kwaliteit is marginaal.

Servicegebouw, 1976 (volume C4)

Tegen de ommuring aan de Kaldenkerkerweg gelegen servicegebouw met wagenpoorten, ten noordwesten van de voormalige uitspanning 'Rustplaats'. Het L-vormige bouwwerk is opgetrokken in betonsteen met een platte afdekking. Aan de voorzijde bevinden zich twee wagenpoorten. De vensteropeningen hebben houten kozijnen. Het bouwwerk is typologisch representatief voor het functioneren van het klooster met een breed scala aan activiteiten (zelfvoorzienend). De kwaliteit van het gebouw is indifferant.

Paviljoengebouwen, woningen, jaren dertig (volume H2 en H3)

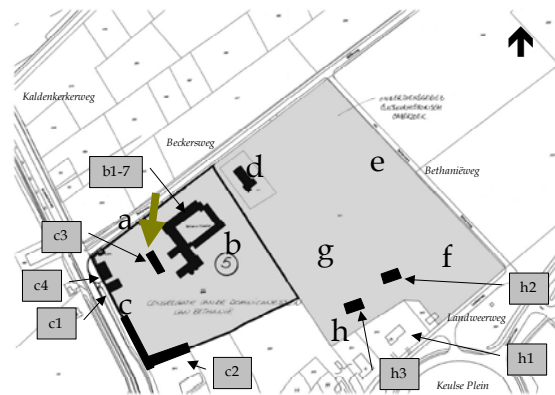
Aan de zuidoostzijde van het kloostergebouw, nabij de Landweerweg, werden in de jaren dertig een tweetal paviljoengebouwen opgetrokken. De bouwwerken liggen enigszins afgezonderd aan de rand van het landschapspark. Beide objecten maken deel uit van het voormalige 'Jeugdorp Bethanië', dat vanaf de jaren dertig in dit deel van het kloostercomplex was gevestigd.

Administratiegebouw, voormalige centrale slachterij, circa 1965 (volume C3)

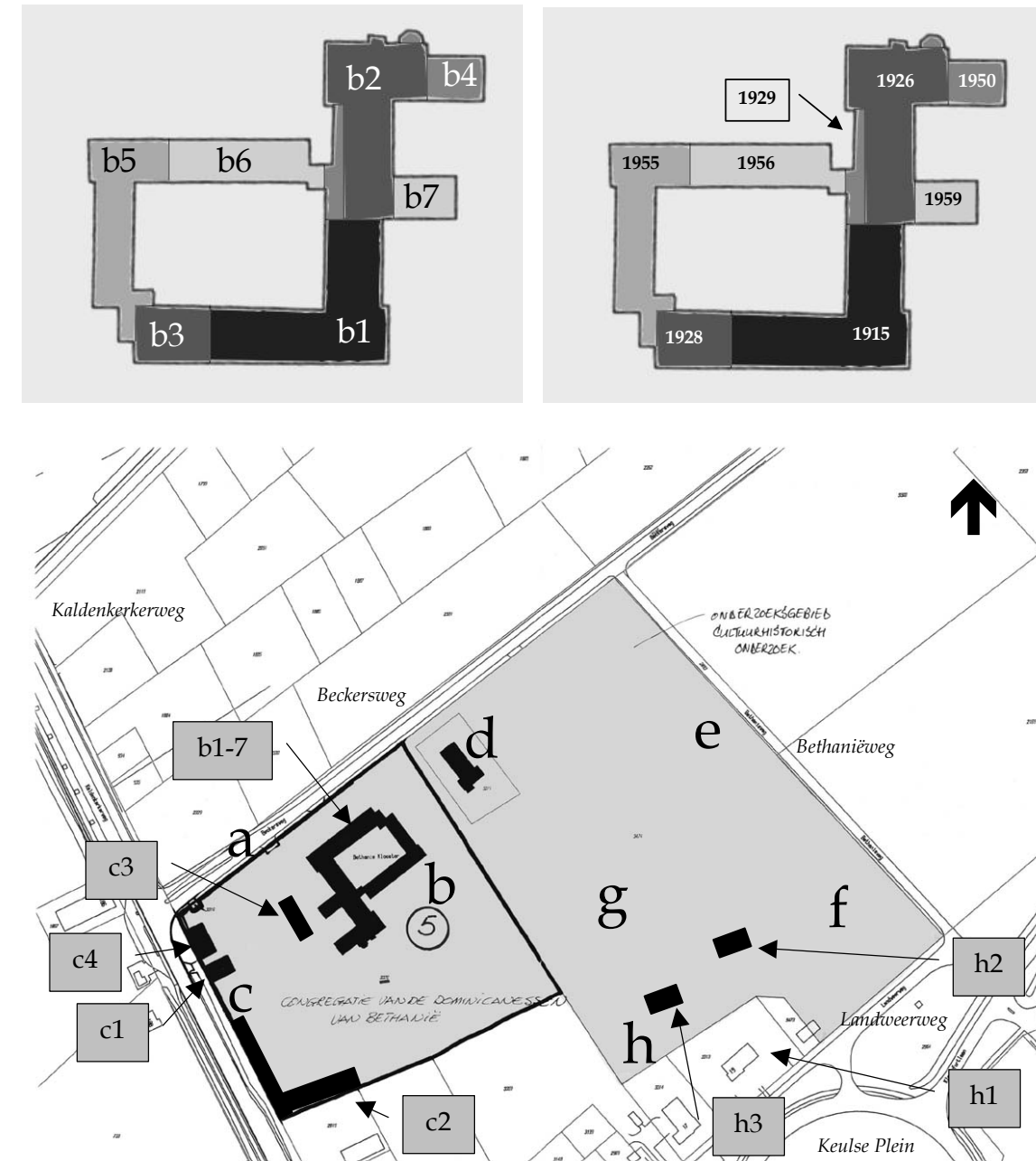
Langgerekt gebouw in één bouwlaag met betonnen lijst en daarboven schilddak, gedekt met pannen en op de nok twee nokpionnen. Het gebouw, geheel opgetrokken uit baksteen, is gelegen ten zuidwesten van het kloostergebouw. Aan de achterzijde bevinden zich drie inrijpoorten met daarachter stallingmogelijkheid voor drie voertuigen. De dubbele hoofdentree is gesitueerd aan de noordoostzijde. De architectonische kwaliteit van het gebouw is representatief voor de periode waarin het tot stand kwam. De architect is vooralsnog onbekend. Betrokkenheid van Jules Kayser is uit te sluiten

De woningen zijn oorspronkelijk opgetrokken in een traditioneel jaren dertig idioom, bestaande uit één bouwlaag met hoge opgaande kap in de vorm van een schilddak. Beide woningen zijn ingrijpend gewijzigd waarbij veel oorspronkelijk materiaal is verdwenen: vensteropeningen werden aangepast, kozijnen zijn vernieuwd en er werden grote aaneengesloten dakkapellen geplaatst. Eén woning kreeg recentelijk aan de noordzijde een glazen uitbouw. Tevens werden de gevels geschilderd.

2.2.10 Resumé: overzicht van de afzonderlijke bouwfases

Fase	jaar	Specificatie	Bouwtrant	Architect
0	1834	Stichting 'Rustplaats' nabij Kaldenkerkerweg	traditioneel XIXb	–
I	1915	Bouw L-vormig kloostergebouw	neogotisch traditionalisme	Jules Kayser
IIA	1926	Toevoeging kapel met rectorwoning en sacristie	gotiserend expressionisme	Jules Kayser
III	1928	Uitbreiding linkerzijde kloostergebouw	neogotisch traditionalisme	Jules Kayser
IIB	1929	Uitbreiding noordzijde kapel en kruisgang	gotiserend expressionisme	Jules Kayser
–	1932	Bouw van stallen en wagenplaats	–	–
–	1932	Verbouw rectorwoning in souterrain kapel	–	–
–	1946	Verbouw souterrain in slaapkamers en dagverblijf	–	–
IVA	1949	Ontspanningsgebouw voor meisjes	Delftse School	Kayser/De Bruijn
IVB	1950	Aanpassing ontspanningsgebouw	Delftse School	Kayser/De Bruijn
V	1950	Uitbreiding kinderkapel aan zuidzijde van kapel	–	Kayser/De Bruijn
–	1950	Nieuwe poort ter hoogte van ontspanningsgebouw	–	Kayser/De Bruijn
VIA	1955	Bouw kloosterveugel noordzijde	Traditioneel/Delftse School	Jules Kayser
VIB	1955	Bouw kloosterveugel noordoostzijde (platte afdekking)	–	Jules Kayser
VII	1956	Bouw/uitbreiding deel kloosterveugel oostzijde	traditioneel/Delftse School	Jules Kayser
–	1956	Ophoging scheidsmuur aan zijde Kaldenkerkerweg	–	–
VIII	1957	Bouw groentekeuken één bouwlaag aan zuidzijde	–	Jules Kayser
–	1957	Bouw bungalow voor rector nabij Landweerweg	–	M. Houtackers
IX	1959	Bouw leslokaal bovenop groentekeuken	modernistisch XXc	Jules Kayser
–	1965	Bouw centrale slachterij, administratiegebouw	–	–
–	1946	Bouw servicegebouw	–	–

2.3 Bethanië als onderdeel van het werk van Jules Kayser (1879-1963)

Jules Kayser (1879-1963)

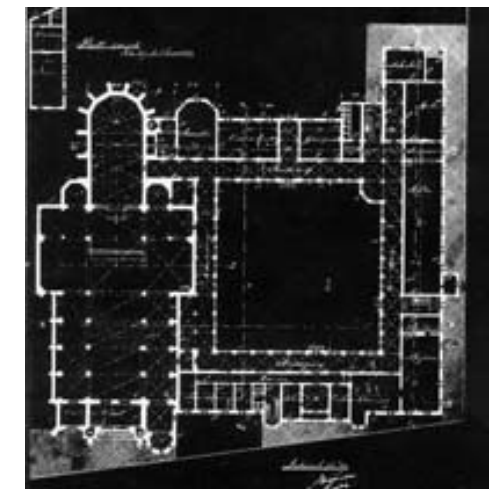

Johannes Kayser (1842-1917)

De Venlose architect Jules Kayser (1879-1963) geldt als één van de belangrijkste Limburgse architecten uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Niet alleen als ontwerper van nieuwe bouwwerken heeft Kayser een zeer opmerkelijk oeuvre achtergelaten, ook als restauratiearchitect kan Kayser worden geschaard in de rij van vooraanstaande bouwkundigen in Limburg. Kaysers vader Johannes Kayser (1842-1917) behoorde tot de architectengeneratie uit het tijdvak Cuypers-De Stuers en was van 1873 tot 1891 stadsbouwmeester van de gemeente Venlo. Jules Kayser, die zich na zijn opleiding in Delft in 1914 als zelfstandig architect vestigde in zijn geboortestad, maakte zich gaandeweg los van het eclecticisme en stijlpluralisme van de vorige generatie en ontwikkelde zich in de loop van de jaren twintig tot één van de meest vooraanstaande katholieke architecten in het zuiden van Nederland. Kayser was in die periode geestesverwant aan de befaamde architect A. Kropholler en had een grote voorliefde voor het gebruik van baksteen in combinatie met hoge daken, waarbij grondbeginselen van de Oudhollandse bouwtraditie werden nagestreefd. In het 'In Memoriam Ir. Jules Kayser' in het 'Katholiek Bouwblad' uit januari 1964 schreef architectuurcriticus H. Rosenberg over Kayser:

"In Kaysers werk bespeurt men echter niets van de vaak bewuste ontkenning van moderne materialen en constructies, die de bouwwerken van Kropholler meermalen kenmerkt. Ook de grillige vormtaal en de overdadige ornamentiek van de Amsterdamse School zijn hem vreemd. Zijn architectuur is minder romantisch en veeleer gericht op het monumentale, dat hij bereikt door een grote rijzigheid en door strakke sobere lijnen, waarin een te grote aandacht voor het detail wordt vermeden. Eén zijner mooiste werken, waarin hij als het ware een synthese geeft van deze principes, is de tussen 1924 en 1926 gebouwde Hubertuskerk te Maastricht met de rijzige verticalen van haar voorgevel en koorpartij, een werk van grote allure, dat wij zonder aarzeling zouden durven rekenen tot de beste kerkelijke architectuur uit deze periode. Bekend zijn ook zijn kloostercomplexen zoals het Franciscanenklooster in Venray met zijn zorgvuldig doordachte plattegrond en het indrukwekkende interieur van de kerk, tot stand gekomen in 1926-1927.

Opvallend in zijn latere werk, waarin hij veelal samenwerkt met architect H. de Bruyn, is een zekere voorliefde voor sterk ontwikkelde westpartijen als afsluiting van het schip, die men verscheidene bij kerkontwerpen uit omstreeks 1953 waarneemt, een historische tendens, waarin de invloed van de talrijke restauraties op zijn wijze van werken onmiskenbaar is. [...] Verschillende kerken en kloosters uit zijn laatste werkperiode vertonen trouwens een sterke aansluiting op de traditionele vormen en men zal hierin de jonge, sterk modern denkende bouwmeester uit de jaren twintig nauwelijks herkennen".¹

Dominicanenkerk Zwolle, ontworpen en gerealiseerd door Johannes Kayser in 1901-1902. Opvallend is de ingangspartij met aan weerszijden torenvormige paviljoens Herkomst afbeelding: www.obd.nl/instel/weBSITE_archeologie/fbma/013domin/tekst/aframe.html

¹ H.P.R. Rosenberg, 'In Memoriam Ir. Jules Kayser', in: *Katholiek Bouwblad, Tijdschrift voor Architectuur en Beeldende Kunsten*, Jaargang 31 Nummer 2, pag. 26-33.

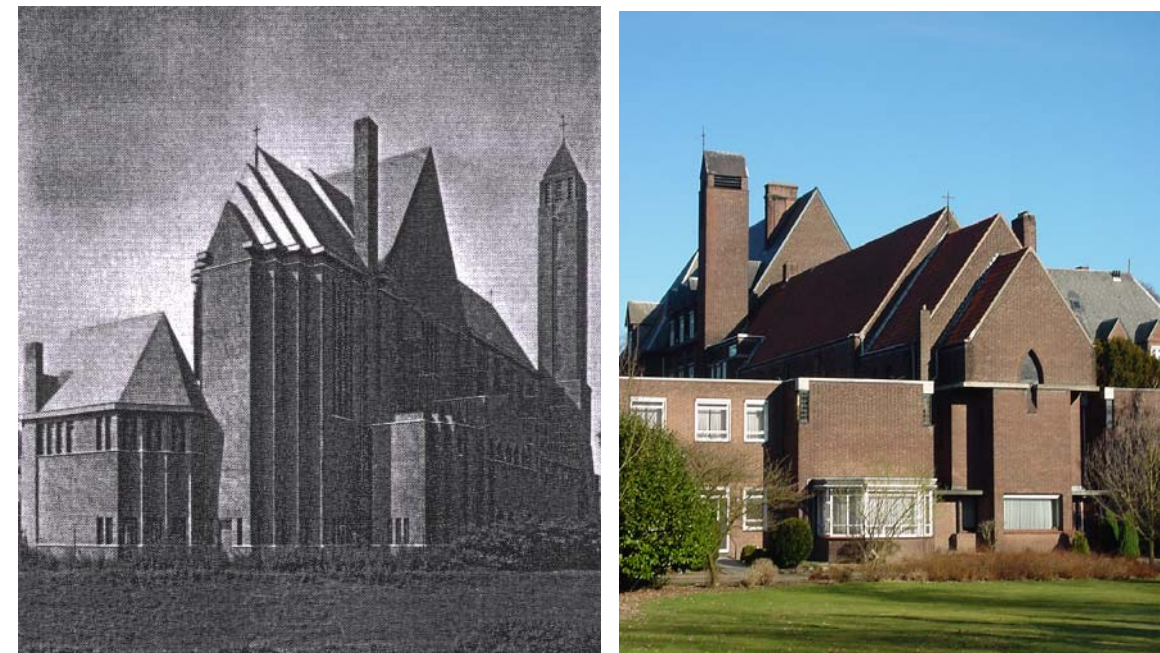
Van belang is de door Rosenberg geconstateerde kentering in Kayser's idioom vanaf het einde van de jaren dertig. Maar ook in de perioden daarvoor en daarna doen zich stijlmutaties in de architectuur van Kayser voor. Mede door zijn toenemende betrokkenheid bij tal van restauratieprojecten, met name na de Tweede Wereldoorlog, maakt de moderniteit in Kayser's architectuur hoe langer hoe meer plaats voor de traditionele vormtaal van de Delftse School. Uit het einde van de jaren vijftig zijn enkele kleinere projecten bekend die zijn uitgevoerd conform de uitgangspunten van het Modernisme.

Links Bethanië van Jules Kayser uit 1915, rechts het klooster van de Zusters van het Kostbaar Bloed in Koningsbosch van Johannes Kayser uit de periode 1874-1912. Herkomst afbeelding: beeldarchief Monumentenhuis Limburg.

Retorische bouwtraditie – De eerste werken van de jonge Jules Kayser uit de periode 1914-1919 waren in hoofdzaak gestoeld op traditionele (negentiende-eeuwse) uitgangspunten. In die tijd waren zijn opdrachtgevers over het algemeen particulieren. Voorbeelden van projecten uit Kayser's beginjaren zijn onder meer het pand Parade 5 (1914) en de villa Wilhelminapark 8 (1915). Bij de bouw van de oudste kloostervleugel voor de zusters dominicanessen van Bethanië in 1915 (zijn eerste utilitaire bouwwerk!) borduurt Kayser voort op het werk van vader Johannes Kayser. De façade van Bethanië lijkt in dit opzicht sterk op het front met torens van het klooster van de paters dominicanen in Zwolle, dat door Kayser senior werd gebouwd in de

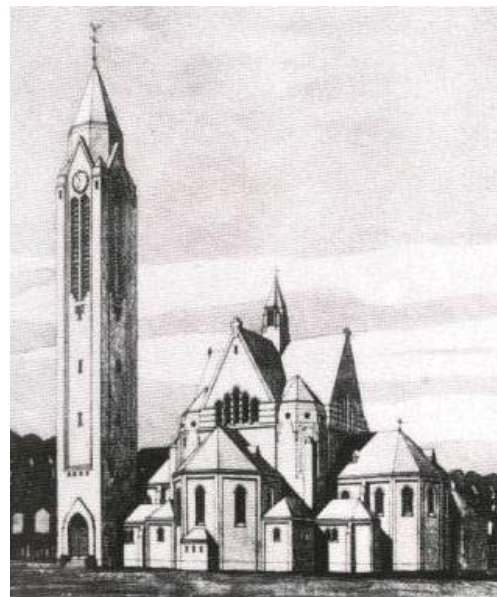
jaren 1901-1902. Ook het klooster van de Zusters van het Kostbaar Bloed in Koningsbosch, door Johannes Kayser gerealiseerd tussen 1874 en 1912, roept vanwege de verticale gevelgeleding met Vlaamse dakkapellen duidelijke verwantschap met Bethanië op.

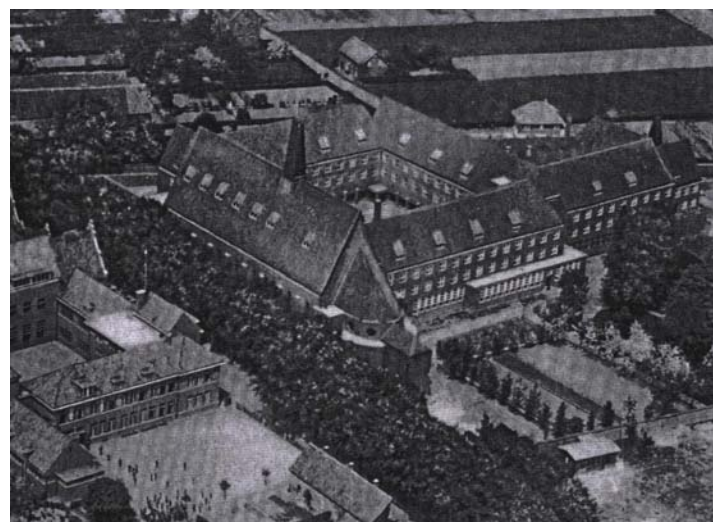
De Hubertuskerk in de jaren twintig wijk 'Boschpoort' in Maastricht, ontworpen en uitgevoerd door Jules Kayser in 1924-1925. Rechts de kapel van Bethanië. Herkomst afbeelding: beeldarchief Monumentenhuis Limburg

Beginsel van moderniteit – In de jaren twintig had Jules Kayser een eigen idioom ontwikkeld dat sterk aanleunde tegen zowel de bouwprincipes van het Expressionisme (Amsterdamse School, Art Déco) als die van het Functionalisme (Nieuwe Bouwen, Nieuwe Zakelijkheid). De opmaat tot deze ontwikkeling was de bouw van het toentertijd hypermoderne winkelpand Bervoets in 1919, achter het stadhuis aan de Lomstraat in Venlo. Kayser's tweede religieuze bouwwerk (Bethanië was het eerste) stamt uit deze periode: de Heilig Hartkerk op de splitsing Straelseweg-Veldenseweg in Venlo. Bij deze in 1921 in een expressionistische en gotiserende trant gebouwde kerk combineert Kayser abstracte elementen van de Art Déco. Een dergelijke aanpak vindt eveneens plaats in 1924-1925 in Maastricht bij de bouw van de Hubertuskerk, in 1925-1926 bij de realisatie van de kapel van Bethanië en het Franciscanenklooster in Venray en in 1927 bij de bouw van de St. Alphonsusschool in de wijk Boschpoort in Maastricht. De architectonische verwantschap tussen de bouwwerken onderling is sterk: de kapel van Bethanië is zelfs een vereenvoudigde afgeleide van de Hubertuskerk in Maastricht. Hoewel tot op heden nauwelijks diepgaand onderzoek naar het werk

van Jules Kayser is verricht, worden bovengenoemde projecten uit de jaren twintig – vanwege het innovatieve en persoonlijke karakter – gerekend tot de meest aansprekende ontwerpen uit het totale oeuvre van de architect. Niet voor niets werden zowel de Hubertuskerk, de Heilig Hartkerk, het Franciscanenklooster als de Alphonsusschool onlangs aangewezen als rijksbeschermd monument ingevolge de Monumentenwet 1988.

De H. Hartkerk op de hoek Straelseweg en Veldenseweg in Venlo, ontwerp van Kayser uit 1921. Herkomst afbeeldingen: Berghs e.a., 'Monumenten in Venlo en Blerick', Venlo 1993.

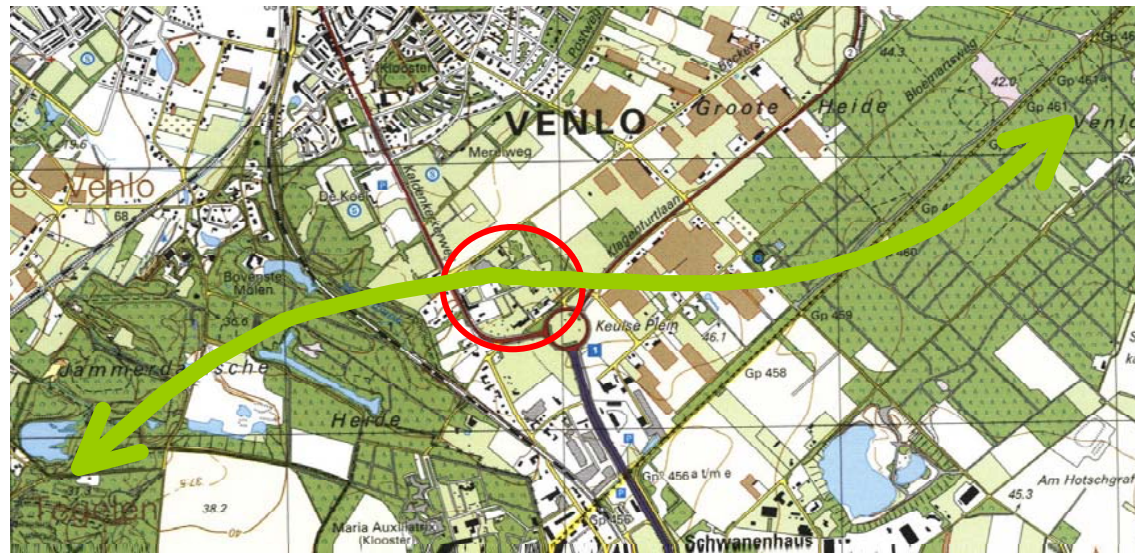
Minderbroedersklooster van de Pater Franciscanen in Venray. Kerk en klooster werden na de brand op 27 november 1925 weer opgebouwd volgens plannen van Jules Kayser. Herkomst afbeelding: beeldarchief Monumentenhuis Limburg

Naar een modern traditionalisme: de Delftse School – Bij de bouw van het Mgr. Mutsaersoord in 1929 en het Sint Josephziekenhuis in 1933, beide in Venlo, had Kayser duidelijk gekozen voor een zakelijke bouwtrant met functionalistische stijlinvloeden. Wanneer het Functionalisme in de Nederlandse architectuur rond 1930 op zijn hoogtepunt is, ontwikkelt zich een reactie daarop waarbij de economische crisis een grote rol speelt. Het pessimisme dat ontstaat ten gevolge van de crisis veroorzaakt een zoeken naar meer zekerheid, vooral bij de architecten die niet tot de kring van de Nieuwe zakelijkheid horen. In de jaren dertig is ten aanzien van de architectuur een terugkeer naar vroegere terug te vinden, die wordt aangeduid met de noemer 'Delftse School'. Vanaf eind jaren dertig neigt Kayser hoe langer hoe meer naar de richting van de Delftse School. In die periode voert hij één van zijn belangrijkste restauraties uit die mede bepalend is geweest voor zijn latere stijlontwikkeling: de restauratie van het Romerhuis in Venlo op initiatief van de Vereniging Hendrick de Keyser. Dit werk was de opmaat voor een compleet saneringsplan voor delen van de binnenstad van Venlo, waarvoor Kayser in 1941 opdracht kreeg van het stadsbestuur. Voor deze saneringsplannen maakte Kayser uitgebreide deelstudies van het historisch stedelijk weefsel van de stad. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij aangesteld als stedenbouwkundig adviseur van de gemeente om de herstructurering van de zwaar gebombardeerde binnenstad in goede banen te leiden.

De restauratie van het Romerhuis met aansluitend daarop de herstructurering van verpauperde delen van de binnenstad van Venlo lijken Kayser definitief overtuigd te hebben van de principes van de Delftse School, waarbij een persoonlijke stijl en een grote creativiteit enerzijds en een subtiel gevoel voor historische waarden anderzijds hand in hand gaan. In de naoorlogse jaren voert Kayser talrijke belangrijke restauraties uit, zoals die van de Martinuskerk in Venlo, de Petrus' Bandenkerk in Venray en Lambertuskerk in Helden. Ook in zijn nieuwbouwprojecten voert de invloed van de Delftse School de boventoon. De uitbreidingen van Bethanië uit de jaren vijftig kunnen in dit verband als voorbeelden worden genoemd.

3 Landschapstuin en omgeving van Bethanië

3.1 Historisch-geografisch kader: ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap

Zoals reeds gememoreerd in hoofdstuk 2, vond de stichting van Bethanië in 1914 plaats in een voormalige boerderij annex uitspanning genaamd 'Rustplaats' aan de Kaldenkerkerweg. In de daarop volgende jaren werden aan de noordoostzijde van deze uitspanning de nieuwe kloostergebouwen gerealiseerd. Deze paragraaf behandelt de ontwikkeling van het landschap vóór de stichting van Bethanië. Honderd jaar voordat de zusters dominicanessen zich in deze omgeving vestigden was het gebied een onontgonnen heidelandschap waar de Kaldenkerkerweg als een nagenoeg kaarsrechte lijn dwars doorheen liep. De omgeving stond in Venlo bekend als 'Kleine Heide'; de verbindende component tussen de Groote Heide en de Jammerdaalse Heide. Gaandeweg de negentiende eeuw veranderde de woeste heidegronden hoe lang hoe meer in een door de mens ingericht cultuurlandschap en werden her en der woningen en boerderijen gesticht. Nu, anno 2003, vormt het gebied één van de belangrijkste entrees van Venlo vanuit Duitsland en is er een knooppunt van infrastructurele voorzieningen ontstaan. Hieronder volgt een beknopt overzicht van de ontwikkelingsgeschiedenis van de 'Kleine Heide'. De beschreven aspecten vormen de dragers van het huidige landschap, waarvan Bethanië prominent deel uit maakt.

3.1.1 Landschap vóór 1800

Het hoogterras in Venlo was op het einde van de achttiende eeuw, maar ook daarvoor, nagenoeg geheel onbebouwd. De stad met diverse buurtschappen, grote hofsteden, molens en de belangrijkste infrastructuur waren gesitueerd op het midden- en laagterras. Het hoogterras was deels bedekt met bossen, maar bestond in hoofdzaak uit uitgestrekte heidegebieden. Er lag slechts één middeleeuwse ontginningsboerderij in het grensgebied tussen Venlo, Tegelen en Kaldenkirchen: Gasthuishof. Drie doorgaande wegen doorkruisten het landschap: de weg naar Leuth (Leutherweg), de weg naar Keulen via Kaldenkirchen (Kaldenkerkerweg) en de postroute van Roermond naar Geldern (de huidige Postweg). Verder lagen er diverse land- en veldwegen, die vaak waren ontstaan om routes in te korten. Zo lag er een *bypass* van de hoofdroute naar Kaldenkirchen vanaf de grens naar het kruispunt Postweg-Leutherweg. Deze veldweg liep diagonaal over het huidige kloosterterrein van Behanië.

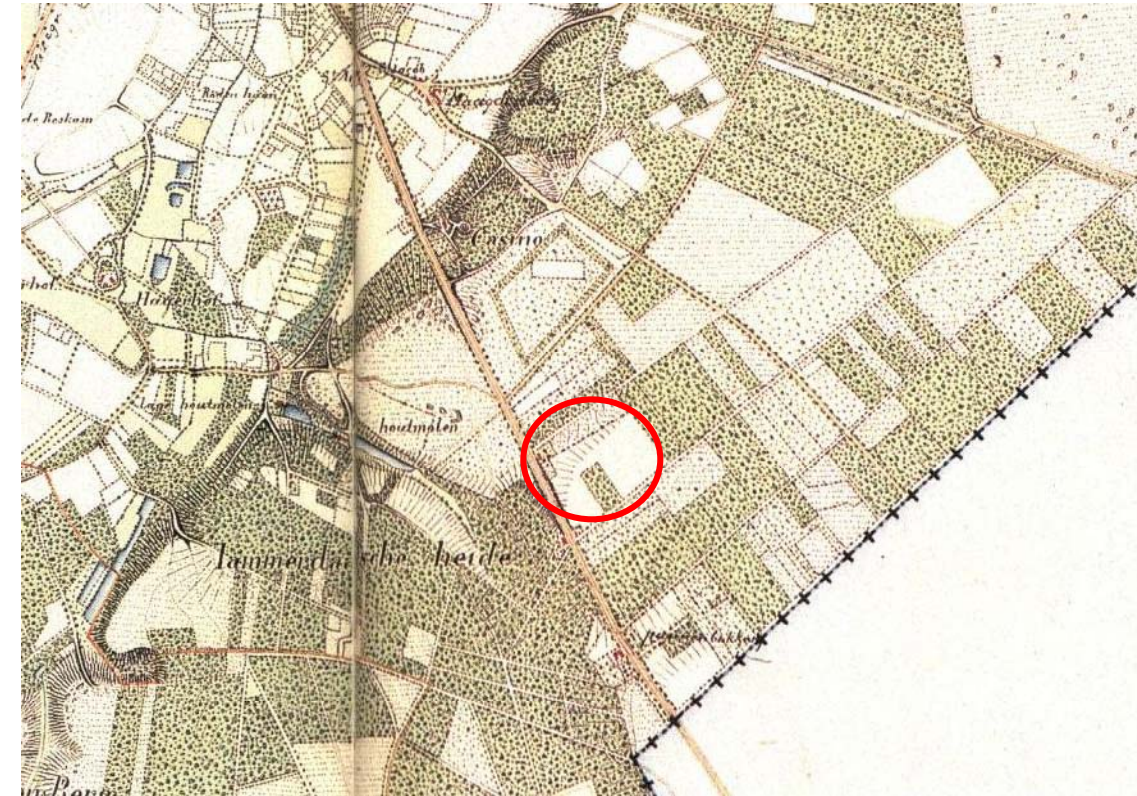
Omgeving Kaldenkerkerweg, Leutherweg en Postweg omstreeks 1805 volgens de kaart van Tranchot en Von Müffling. Het onontgonnen gebied wordt doorkruist door de doorgaande routes. Uitgezonderd de omgeving van Gasthuishof, als geïsoleerde agrarische stichting in het landschap gesitueerd, is het gehele hoogterras onbebouwd.

Door ontginningscampagnes vanaf ongeveer 1820 zijn deze secundaire wegen uit het landschap verdwenen. De Kaldenkerkerweg, Leutherweg en Postweg bleven tot op heden nagenoeg intact. Deze tracés hebben de inrichting van het landschap gedurende de negentiende en twintigste eeuw in belangrijke mate bepaald.

3.1.2 Landschap tussen 1800-1860

In de eerste helft van de negentiende eeuw werd begonnen met de ontginning van een deel van de heidegebieden. Door deze ontginning werden grote percelen bebost met hakhout. Kleine delen werden ingericht als akkerland, de overige delen bleven bedekt met heide. Belangrijk was de aanleg van lineaire ontsluitingswegen dwars dóór het gebied en parallel aan de grens met Duitsland. Hierdoor werd het aaneengesloten heidegebied opgedeeld in verschillende sectoren met een rechtlijnige verkaveling. Uit die tijd stammen de Beckersweg, Landweerweg en de Bloemartsweg: drie kaarsrechte wegen, op nagenoeg gelijke afstand van elkaar gelegen, tussen de Postweg en de Duitse (destijds Pruisische) grens. Deze grens, een denkbeeldige lijn in het landschap, ging in de negentiende eeuw hoe langer hoe meer een rol spelen in de ontwikkeling van het gebied. De aanwezigheid van de rijksgrens bracht letterlijk 'randverschijnselen' met zich mee. Zowel aan Duitse als aan Nederlandse zijde verrees tal van voorzieningen en werden bedrijfsmatige activiteiten ontwikkeld die rechtstreeks te maken hadden met internationale verkeersstromen. Zo werd aan de Kaldenkerkerweg in Venlo het grenskantoor 'Keulse Barrière' gebouwd, met daartegenover een pannenbakkerij. Dit negentiende-eeuwse grenskantoor bestaat nog steeds ligt tegenwoordig aan de Bevrijdingsweg, pal aan de spoorwegovergang. Enkele honderden meters venlowaarts verrees aan de Kaldenkerkerweg, aan de rand van een heideveld, de uitspanning 'Rustplaats', waar reizigers op doortocht hun reis kort konden onderbreken. In de steilrand werd de latere sociëteit 'Casino' gebouwd.

De vroeg negentiende-eeuwse tracés Beckersweg, Landweerweg en Bloemartsweg bleven tot op heden ongewijzigd. Het rechtlijnige verloop van deze routes illustreert de ontginningscampagnes die hier vanaf circa 1820 plaatsvonden. Zowel de *Keulse Barrière* als de uitspanning *Rustplaats* zijn behouden gebleven. Beide gebouwen markeren de functie van Venlo als grensstad in de eerste helft van de negentiende eeuw. Het laatstgenoemde pand vormde in 1914 de kiem van datgene wat nu Bethanië heet en heeft in dit kader een tweeledige cultuurhistorische betekenis.

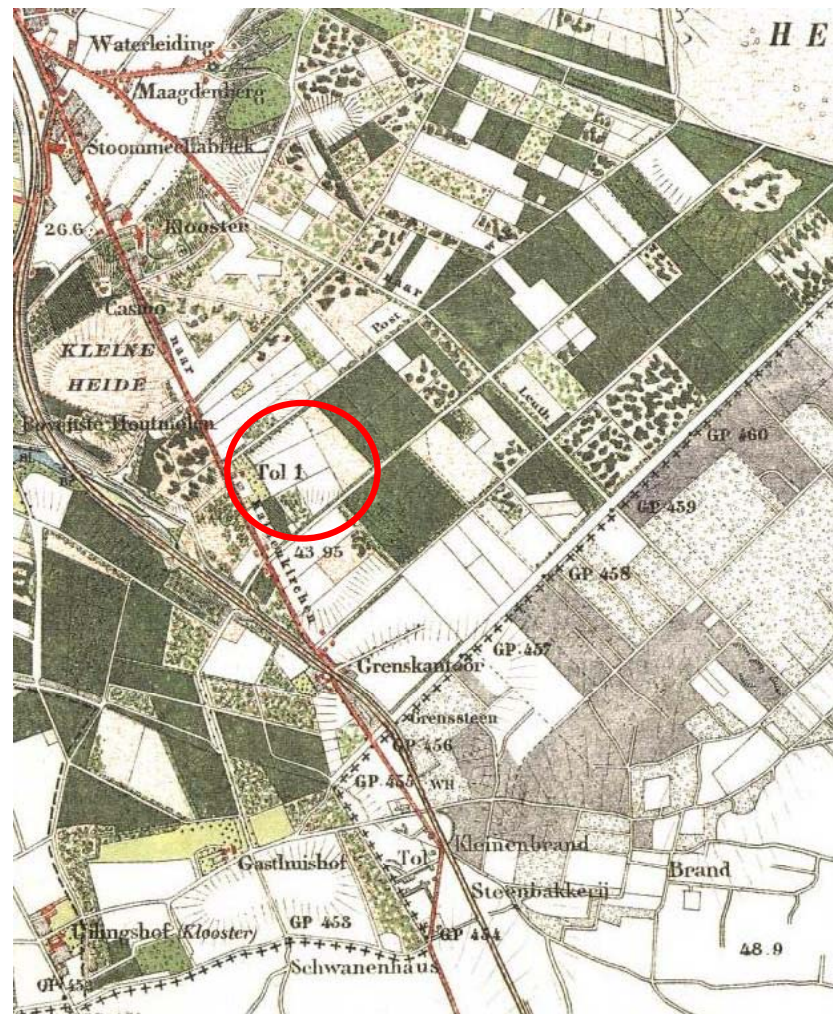

Omgeving Kaldenkerkerweg, Leutherweg en Postweg omstreeks 1840. Via de nieuw aangelegde Beckersweg, Landweerweg en de Bloemartsweg werden de grote aaneengesloten heidevelden ontgonnen. Langs de Kaldenkerkerweg verrees zal van gebouwen die vanwege de functie van Venlo als grensstad een belangrijke rol hebben gespeeld in de eerste helft van de negentiende eeuw.

3.1.3 Landschap tussen 1860-1940

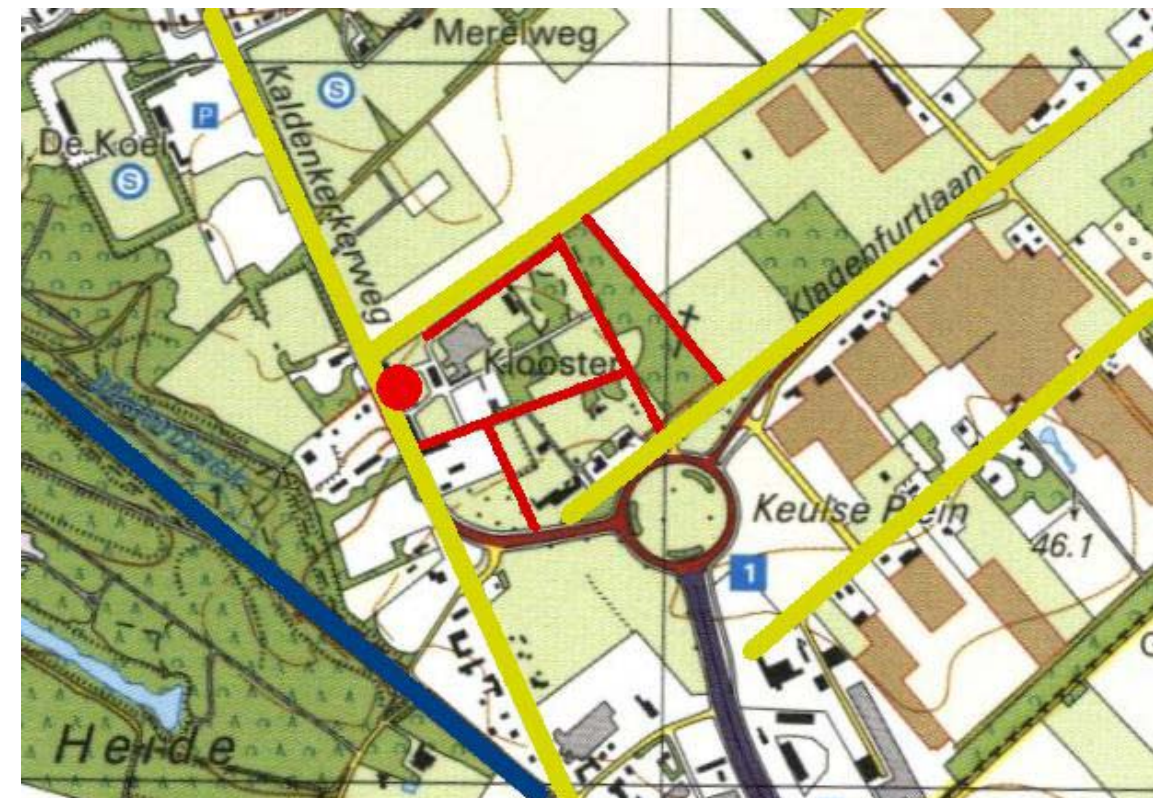
De ontginning van de heidegebieden zette in de twee helft van de negentiende eeuw en in de eerste decennia van de twintigste eeuw door. Met name het gebied tussen de Kaldenkerkerweg en de Leutherweg werd hoe langer hoe meer omgevormd in landbouwareaal. Het karakter van het gebied veranderde ingrijpend, zelfs zo ingrijpend dat het een landschappelijke buffer ging vormen tussen het heidegebied nabij de grens met Leuth en de Jammerdaalse Heide. Sinds het einde van de negentiende eeuw maakt men in Venlo onderscheid tussen de *Kleine Heide* en de *Grote Heide*, waarbij met *Kleine Heide* het tussengebied van de Jammerdaalse Heide en de heide aan de grens met Leuth, de *Grote Heide*, is bedoeld. Dat de *Kleine Heide* omstreeks 1900 hoe langer hoe meer het karakter kreeg van een agrarisch gebied, is nog steeds duidelijk in het landschap waarneembaar. De percelen tussen de Beckersweg, Landweerweg en Bloemartsweg hebben nog altijd een agrarische bestemming; immense tuinbouwkassen domineren tegenwoordig hier het beeld.

Behalve wijzigingen in het grondgebruik vonden tussen 1860 en 1940 grote infrastructurele ingrepen plaats. Door de aanleg van de spoorlijn Venlo-Keulen werd de landschappelijke buffer tussen Groote Heide en Jammerdaalse Heide nog eens extra benadrukt. De Kaldenkerkerweg werd als internationale verbinding naar het oosten steeds belangrijker, waardoor de verkeersintensiteit (aanvankelijk bespannen wagens, later gemotoriseerd verkeer) verder toenam. In de uitspanning Rustplaats, enkele honderden meters vóór de grens, werd een tolhuis gevestigd.

Omgeving Kaldenkerkerweg, Leutherweg en Postweg omstreeks 1890-1900. Hoewel nog niet van een klooster sprake is, hebben de contouren van het huidige kloosterterrein door diverse ontginningscampagnes hun huidige vormvorm gekregen. Ook de nog bestaande indeling van het terrein is reeds vastgelegd

Het terrein achter de uitspanning, tussen de Beckersweg en de Landweerweg, was omstreeks 1900 geheel in cultuur gebracht. Richting de Leutherweg bevonden zich een aantal bospercelen. Tussen deze bospercelen en het akkerland achter de uitspanning bleef een smalle strook heide als laatste restant van het oude aaneengesloten heidegebied over.

Lijnen in het landschap rondom Bethanië. De gele en blauwe lijnen markeren de historische infrastructuur (wegen, spoorlijn). De rode lijnen duiden op historische perceelgrenzen met divers bodemgebruik. De rode stip geeft de plek aan van de historische uitspanning 'Rustplaats'.

Kort na de eeuwwisseling werd de uitspanning overgenomen door de zuster dominicanessen van Bethanië. Zij maakten het deels ontgonnen, deels nog woeste terrein achter het oude gebouw tot hun domein. Het gebiedje werd herschapen in een kloostertuin met landschapspark. Een gedeelte was bestemd voor veldvruchten en weiden, een ander gedeelte werd beplant met sierbomen waartussen slingerpaden met grotten, kruiswegstaties en heiligenbeelden. Het totale areaal werd omheind en van de buitenwereld afgescheiden. De volgende paragraaf zal hier verder op ingaan. Het is opvallend dat de zusters bij de herinrichting van het gebied achter de uitspanning de oude

negentiende-eeuwse perceelgrenzen in stand hielden. Het terrein was van oudsher opgedeeld in drie segmenten. De nieuwe inrichting vond binnen de contouren van deze drie segmenten plaats, waardoor historische lijnen tot op heden in het park zichtbaar aanwezig zijn gebleven. Bovenstaand kaartje geeft deze specifieke situatie weer.

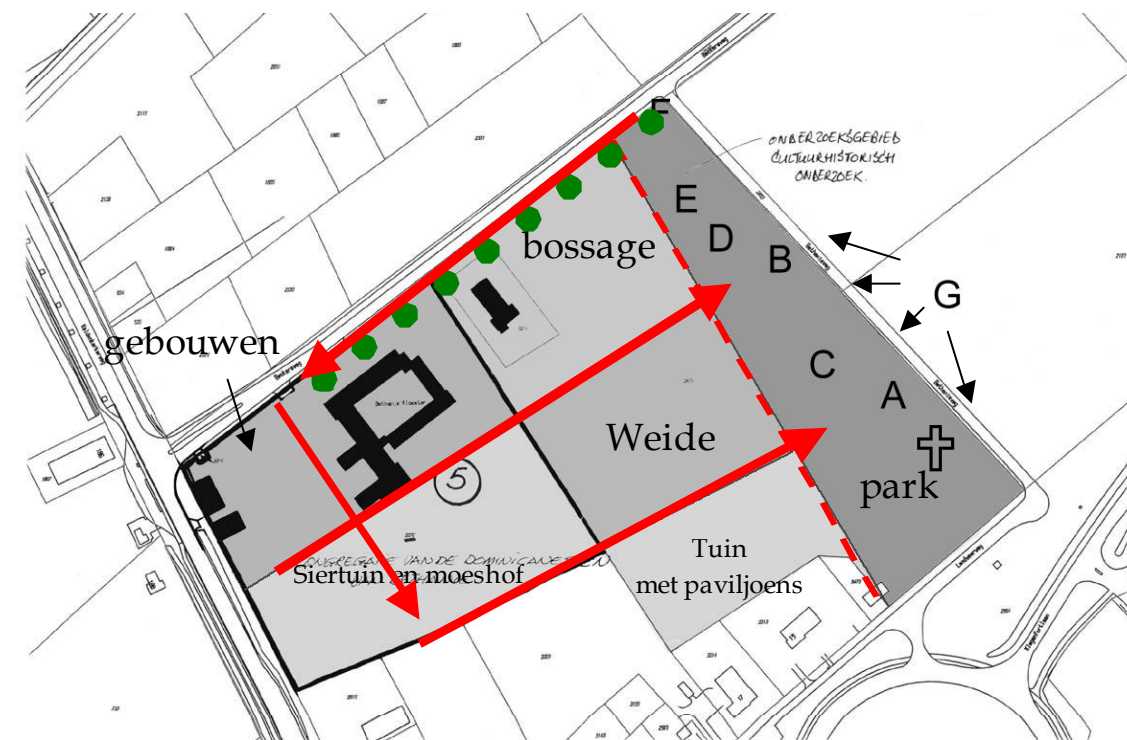
3.1.4 Landschap na 1940

Het gebied om en nabij Kleine Heide ontwikkelde zich in de tweede helft van de twintigste eeuw steeds meer als logistiek knooppunt in Venlo. Door de aanleg van de Duitse snelweg BAB61 en de Klagenfurtlaan, met als scharnierpunt het Keulse Plein, vormt het gebied tegenwoordig een belangrijke schakel in het internationale wegennet. Dit had de afgelopen decennia tot gevolg dat diverse transportbedrijven, grenskantoren en opslagterminals zich hier vestigden. De omgeving Kleine Heide kreeg door de aanwezigheid van diverse verkeersaders en bedrijventerreintjes een versnipperd karakter. De Kaldenkerkerweg werd aangesloten op het Keulse Plein: het geamputeerde deel van de route degradeerde tot een secundaire verbindingsweg van interlokaal niveau. De oude grensovergang met Kaldenkirchen kwam te vervallen. Daarvoor in de plaats werd ter hoogte van de snelweg een nieuwe grensovergang (Schwanenhaus) gerealiseerd.

Met de transformatie van de *Kleine Heide* tot logistieke kernzone van Venlo hebben talrijke karakteristieke elementen in het gebied een andere betekenis gekregen of zijn verdwenen. De historische wegenstructuur ligt weliswaar nog in het landschap verankerd, maar is vanwege de dominante aanwezigheid van nieuwe infrastructuur – met daarmee verbonden het versnipperde karakter van het gebied – nauwelijks meer in het veld herkenbaar. De bewaard gebleven historische bouwwerken (zoals de 'Keulse Barrière') hebben een nieuwe (benedenmaatse) context gekregen. Ook het groene karakter van de Kleine Heide is zo goed als verdwenen. De fysieke koppeling tussen Groote Heide en Jammerdaalse Heide is vanwege de zeer sterke barrièrewerking van wegen, spoorlijnen en bedrijventerreinen tot een minimum gereduceerd. Bethanië vormt als groene enclave de laatste verbindende schakel tussen beide natuurgebieden en houdt in die zin tevens de historisch-landschappelijke situatie voor een deel nog overeind.

3.2 Tuin en landschapspark Bethanië

In de vorige paragraaf is reeds aan de orde gebracht dat de oorspronkelijke perceelsindeling van de negentiende-eeuwse ontginningscampagnes bewaard zijn gebleven in de opzet van het kloosterterrein. Onderstaand kaartje laat zien hoe het complex door de zusters werd ingedeeld. De rode lijnen markeren de oude perceelgrenzen uit de negentiende eeuw. De pijlen – eveneens oude perceelgrenzen – vormen de belangrijkste routes door het terrein. Tussen de bestaande percelen werden door de zusters paden aangelegd. Twee paden, dwars door de kloostertuin, gingen tevens fungeren als belangrijke zichtlijnen naar referentiepunten in het park: de begraafplaats en de Maria Magdalenagrot. De negentiende-eeuwse kastanjelaan aan de Beckersweg werd door de zusters in de kloostertuin geïntegreerd. Deze laan is tegenwoordig nog fragmentarisch aanwezig. Ter hoogte van het kloostergebouw werden de kastanjes in de eerste helft van de twintigste eeuw vervangen door lindes.

Oorspronkelijke indeling en grondgebruik van het complex Bethanië.

A = begraafplaats, B = Maria Magdalenagrot, C = Beeld Goede Herder, D = Beeld Sint Joseph, E = herdenkingskruis, F = Lourdesgrot, G = Kruiswegstaties.

Lineaire assen op het kloosterterrein van Bethanië: links het pad over de historische perceelgrens richting begraafplaats, midden de negentiende-eeuwse kastanjelaan nabij de Beckersweg, rechts de as van de Maria Magdalenagrot richting klooster.

Het gehele kloosterterrein van Bethanië werd door de zusters omheind. Aan de Kaldenkerkerweg werd een metershoge muur opgetrokken uit baksteen. Aan de Beckersweg, Bethaniëweg en de Landweerweg bestaat de ommuring uit betonnen elementen met aan alle drie de zijden een toegangspoort. Ter hoogte van het kloostergebouw aan de Bethaniëweg is een ijzeren hekwerk aangebracht. De grote verscheidenheid aan erfafscheidingen levert een onsamenhangend geheel op

Hoge bakstenen ommuring aan de Kaldenkerkerweg

Betonnen omheining aan de Beckersweg

3.2.1 Bid- en meditatiepark met begraafplaats en grotten

Het park aan de noordoostzijde van het complex is het meest interessante deel van de kloostertuin. De zusters dominicanessen herschiepen een voormalige strook heidegrond in een landschapspark met bid- en meditatiepark. Twee kaarsrechte lineaire assen ter hoogte van de oude perceelgrenzen leiden naar het park toe. Over de gehele lengte van het park lopen slingerpaden. Daar tussenin bevinden zich een aantal 'staties' in de vorm van een devotiegrot of een heiligenbeeld. De bomen in het park (in hoofdzaak eiken, beuken, platanen en acacia's) zijn van respectabele ouderdom. De oudste exemplaren werden naar alle waarschijnlijkheid meteen na de stichting van het klooster in 1914 aangeplant. Het park is vrijwel geheel bedekt met hedera.

De monumentale bomen in het park bestaan in hoofdzaak uit eiken, beuken, platanen en acacia's

Begraafplaats — In de noordoosthoek van het park ligt de begraafplaats van de zusters dominicanessen. Loodrecht in de as van de rechte toegangsweg bevindt zich de ingang: een smeedijzeren poort tussen twee hekpijlers met daarop twee geknielde engelen. Achter de poort ligt de calvarieberg, een uit puinsteen opgetrokken kunstmatige heuvel met een houten kruis met corpus op een stenen sokkel. De gietijzeren lobbenkruisen op de graven van de zusters zijn uniform uitgevoerd. De begraafplaats is niet ommuurd, maar voorzien van een eenvoudig draadwerk. De begraafplaats maakt fysiek onderdeel uit van het park en is beplant met monumentale bomen

De begraafplaats van de zusters aan de noordoostzijde van het park. De entree vormt het eindpunt van een lineaire as

Maria Magdalenagrot — In het verlengde van de andere lineaire as over het kloosterterrein ligt de Maria Magdalenagrot. Evenals de calvarieberg is de grot vervaardigd uit puinsteen, inwendig compleet met druipstenen en sacramentsnis. De grot heeft aan de tuinzijde drie boogvormige openingen, zodat het altaartje met daarop de beeltenis van een geknielde Maria Magdalena met zalfpot ook vanaf de buitenzijde goed zichtbaar is. Het beeld werd vervaardigd in atelier Ierkes te Kevelaer. Zoals reeds is aangestipt in paragraaf 2.1 had de grot voor de zusters dominicanessen een bijzondere betekenis. Jaarlijks op 22 juli, de feestdag van Maria Magdalena, trokken de zusters in processie naar de grot om aan de 'patrones van de gevallen vrouwen' een speciale hulde te brengen.

Lourdesgrot — Een tweede grot bevindt zich in de meest noordelijke punt van het park, nabij de splitsing van de Beckersweg en de Bethaniëweg. Deze zogenaamde Lourdesgrot is deels uitgevoerd in puinsteen en deels in baksteen, afkomstig uit de steenfabriek van Canoy-Herfkens in 't Ven. De beeltenis van Maria is nog aanwezig. Het beeld van Bernadette werd niet meer aangetroffen.

Lourdesgrot, deels opgetrokken uit baksteen van de Venlose steenfabriek van Canoy-Herfkens

Kruiswegstaties — Aan de parkzijde van de Bethaniëweg zijn in de betonnen tuinafscheiding in totaal veertien nissen voor kruiswegstaties aangebracht. Elke nis bestaat uit een boogvormige dubbele omlijsting van baksteen met een stenen sokkelplaat die wordt gedragen door twee gresbuizen in de vorm van zuiltjes. In de nissen, die momenteel leeg zijn, waren oorspronkelijk veertien keramische reliëfs aangebracht.

Overige parkelementen – Behalve de twee grotten en de kruisweg staan in het park nog drie elementen opgesteld. Links en rechts van de Maria Magdalenagrot bevinden zich de stenen beelden van Sint Joseph en van de Goede Herder, elk op een gemetselde sokkel. De manskogelbeelden, waar van de maker niet bekend is, zijn uitgevoerd in een traditioneel vroeg twintigste-eeuws idioom. Waarschijnlijk zijn ze, evenals het beeld uit de Maria Magdalenagrot, in Kevelaer ontstaan. Nabij de Lourdesgrot bevindt zich een eenvoudig hardstenen herdenkingskruis op een sokkel. Op deze sokkel is een opschrift aangebracht, waarvan de exacte tekst momenteel nauwelijks meer leesbaar is.

Tussen de begraafplaats en de grotten bevinden zich de beelden Sint Joseph, de Goede Herder en een herdenkingskruis

3.2.2 Overige kloostertuin

Middengebied – Het middengebied van de kloostertuin grenst aan het park en ligt ten noordoosten van het hoofdgebouw van Bethanië. Het centrale deel van dit gebied is van oudsher ingericht als open veld en weide. Hier vonden in de eerste decennia van de twintigste eeuw op kleine schaal tuinbouwactiviteiten door de zusters plaats. Nu is dit deel van de tuin ingericht als hertenkamp, waarvan de omheining één op één samenvalt met de historische perceelgrenzen uit de negentiende eeuw. Richting de Beckersweg, ter hoogte van het voormalige ontspanningsgebouw, was de kloostertuin tot ver in de twintigste eeuw beplant met opgaand hout. Momenteel is het een open grasvlakte met verspreid een paar overgebleven bomen. Enkele vliegtuigrompen die door de huidige eigenaar bij wijze van kunst op het gras zijn geplaatst domineren het beeld. Volgens mededeling van één van de zusters dominicanessen verzezen tijdens de Tweede Wereldoorlog op deze locatie een reeks barakken voor Duitse officieren. Hun aanwezigheid hield verband met de strategische ligging van

Bethanië ten opzichte van de vliegbasis op de Grootte Heide. Na de oorlog werden de officierswoningen niet meteen gesloopt. In één van de objecten was jarenlang de wasserij van het klooster gevestigd.

Middengebied, deels open en deels beplant met opgaand hout. Het bomenbestand, overwegend dennen, is relatief jong

Siertuin en moeshof – Het deel van de kloostertuin pal achter de kloostergebouwen werd door de zusters dominicanessen ingericht als moeshof met siertuin. De inrichting en het gebruik van dit tuinsegment was aanvankelijk louter functioneel: hier werden groenten verbouwd voor eigen gebruik en bloemen gezaaid voor versiering van de kapel. Naderhand kreeg de inrichting van dit deel van de tuin hoe langer hoe meer een recreatief karakter. Er werden dennen en sierbomen geplant en een vijver aangelegd. De bloemenweide achter de kloosterkapel veranderde in een gazon. De beplanting is relatief jong.

Het tuinsegment pal achter de kloostergebouwen was aanvankelijk ingericht als nutstuin, maar kreeg in de naoorlogse periode hoe langer hoe meer een recreatief karakter.

3.3 Samengevat: landschapstuin en omgeving van Bethanië

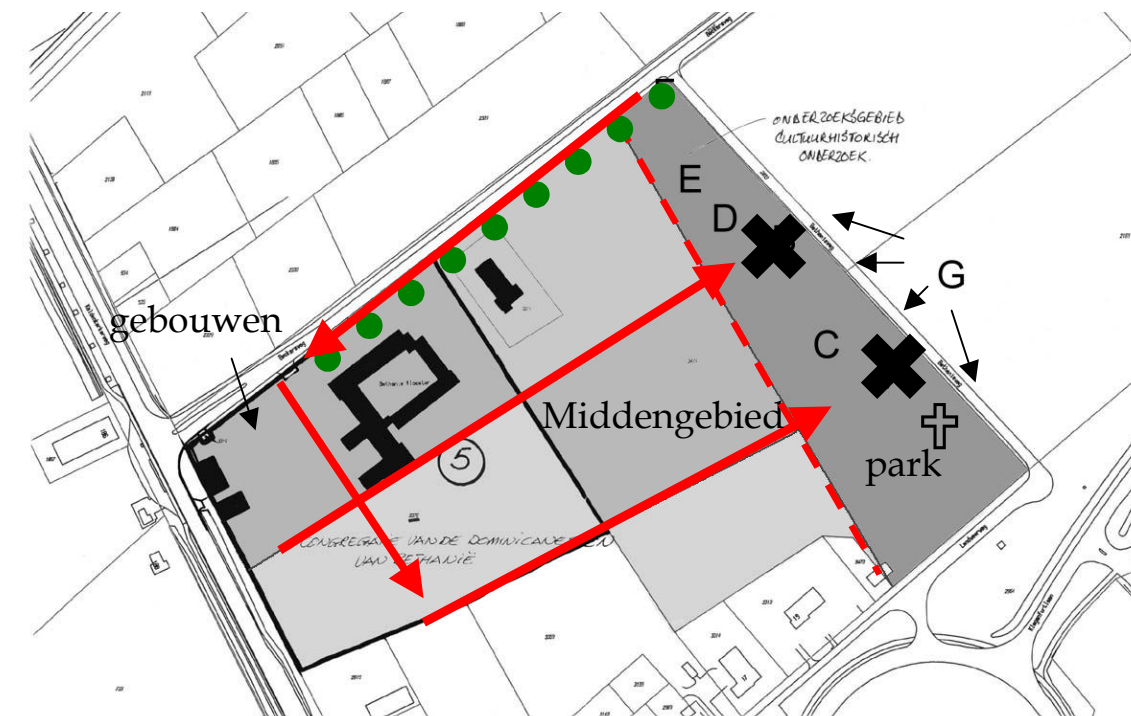
De cultuurhistorische waarden met betrekking tot de landschapstuin en de omgeving van Bethanië hangen in hoofdzaak samen met de volgende aspecten:

3.3.1 Relatie met omgeving

- De huidige locatie Bethanië maakt van oorsprong deel uit van het aaneengesloten ontontgonnen gebied op het hoogterras waarvan de Jammerdaalse Heide en de Grote Heide momenteel nog zijn overgebleven. Bethanië vormt als groene enclave de laatste verbindende schakel tussen de Jammerdaalse Heide en de Grote Heide en houdt in die zin de historisch-landschappelijke situatie voor een deel overeind
- De omgeving van Bethanië werd in de vroege negentiende eeuw ontgonnen waarbij nieuwe lineaire wegen dwars door het gebied werden aangelegd. Tijdens deze campagnes zijn onder andere de Beckersweg en de Landweerweg ontstaan. Beide wegen bakenen het huidige kloosterterrein respectievelijk aan de noordwestzijde en aan de zuidoostzijde af.
- In de eerste helft van de negentiende eeuw werd de nog bestaande uitspanning Rustplaats aangelegd. De positionering van deze uitspanning aan de Kaldenkerkerweg markeert de functie van Venlo als grensstad in deze periode.
- De contouren van het huidige kloosterareaal werden tijdens de negentiende-eeuwse ontginningscampagnes vastgelegd. Hierdoor ontstond het thans nog bestaande, nagenoeg vierkant perceel tussen Kaldenkerkerweg, Beckersweg en Landweerweg

3.3.2 Landschapstuin

- Bij de inrichting van het kloosterterrein werden de oorspronkelijke perceelgrenzen door de zusters dominicanessen intact gelaten. Hierdoor zijn de historische lijnen in de kloostertuin nog zichtbaar aanwezig. De inrichting van het areaal sluit hierbij aan.
- De oude perceelgrenzen op het kloosterterrein fungeren als zichtassen richting Begraafplaats en richting Maria Magdalenagrot
- De negentiende-eeuwse kastanjelaan ter hoogte van de Beckersweg, die tijdens de ontginningscampagnes is aangeplant, werd door de zusters in het landschapspark geïntegreerd.
- De ommuring om het gehele terrein sluit het complex van de buitenwereld af en geeft de kloostertuin het karakter van een *hortus conclusus*
- De begraafplaats, grotten, kruiswegstaties en overige parkelementen verwijzen naar het functioneren van het klooster gedurende de twintigste eeuw en illustreren het devotieele leven van de zusters dominicanessen Het totale samenstel is integraal van belang. De Maria Magdalenagrot is van bijzondere betekenis, aangezien deze voorziening direct verband houdt met de taken die de zusters zich ten doel hadden gesteld.
- Het centrale deel van het kloosterterrein, het zogenaamde middengebied, is van oudsher een kale open ruimte geweest.

4 Waardenstelling, conclusies en aanbevelingen

4.1 Samenvatting

Bethanië – Ten zuidoosten van het centrum van Venlo gelegen kloostercomplex, aan de uitvalsweg richting Duitsland, bestaande uit carrévormig kloostergebouw met kapel en aanbouwen, voormalige ontspanningszaal, economie- en bedrijfsgebouwen, landschapspark en ommuring. Het complex was tot voor kort in gebruik als moederhuis van de zusters dominicanessen van Bethanië. Het geheel is gelegen op twee percelen (oorspronkelijk één perceel) die aan de oostzijde begrensd worden door de Bethaniëweg, aan de noordzijde door de Beckersweg, aan de westzijde door de Kaldenkerkerweg en aan de zuidzijde door de Landweerweg. Het hoofdgebouw is met het front gericht naar de Beckersweg, de adresaanduiding is Kaldenkerkerweg 463.

Totstandkoming – De zusters dominicanessen vestigden zich in 1914 vanuit Frankrijk in een voormalige uitspanning aan de Kaldenkerkerweg in Venlo. In het voorjaar van 1915 werd besloten tot de bouw van een nieuw L-vormig kloostergebouw, dat in het daaropvolgende jaar officieel in gebruik werd genomen. In 1926 werd het klooster naar het oosten toe verlengd met de bouw van een nieuwe kapel. In 1928 werd de hoofd vleugel met front uitgebouwd en voltooid. Tussen 1950 en 1959 ontstond de huidige carrévorm en verrezen twee nieuwe aanbouwen aan de zuidzijde van het hoofdgebouw. In de onmiddellijke nabijheid werden diverse bijgebouwen opgericht, waaronder de in 1950 gebouwde ontspanningszaal aan de noordoostzijde. Het fasegewijs ontstane carrévormig hoofdgebouw combineert diverse bouwstijlen die invloeden van rationele bouwprincipes (opzet en indeling), traditionalistische uitgangspunten en expressionistische vormen (gevelgeleding en detaillering) laten zien. Verantwoordelijk architect was Jules Kayser (1879-1963), die tussen 1915 en 1960 nagenoeg alle bouwactiviteiten op het kloosterterrein voor zijn rekening nam.

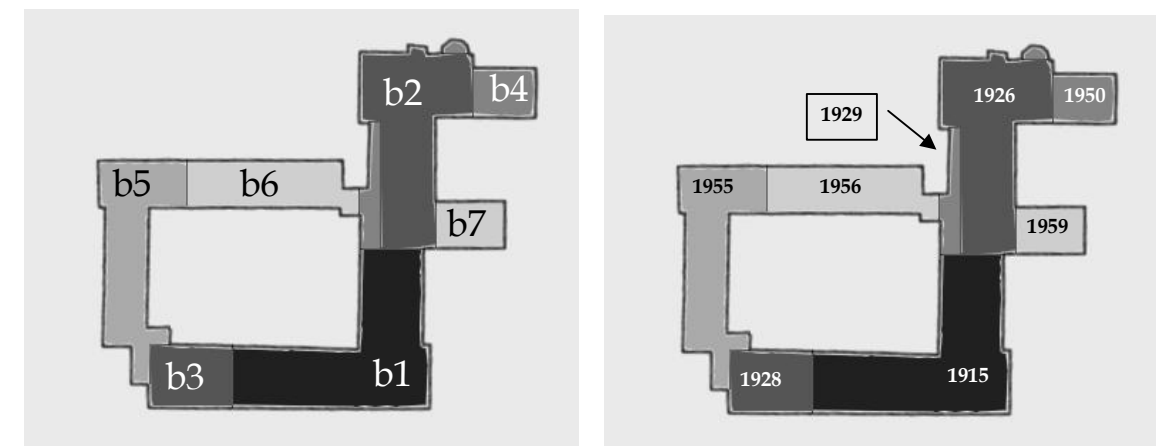
4.2 Waardering

Algemeen – Het complex Bethanië vertegenwoordigt algemeen cultuurhistorisch belang omdat het uitwendig gaaf behouden is gebleven en op duidelijke wijze inzicht verschaft in de historische functie van een monumentaal religieus bouwwerk waarin stichtingsmotieven als devotie, maatschappelijke taken en zelfvoorziening herkenbaar aanwezig zijn gebleven. In de traditie van de buitenlandse kloosterstichtingen in de Nederlandse grensstreek (ten gevolge van een antireligieuze houding in omringende landen eind negentiende en begin twintigste eeuw)

vertegenwoordigt Bethanië in regionaal verband cultuurhistorische waarden door de grootschalige burchachtige verschijningsvorm, door het markante silhouet, door de ligging in afzondering, door de situering nabij de historische uitvalsweg naar Duitsland: deze factoren bewerkstelligen opmerkelijke historische belevings- en herinneringswaarden omdat de functionele, visuele, ruimtelijke en structurele onderlinge betrokkenheid tussen het complex en de natuurlijke c.q. aangelegde omgeving intact is. De betrokkenheid van één en dezelfde architect bij de fasegewijze totstandkoming gedurende vijf decennia is zeer opmerkelijk. Hierdoor geeft Bethanië een overzicht weer van de stijlontwikkeling en -keuzen van architect Jules Kayser tussen 1915 en 1960.

Rudiment: voormalige uitspanning 'Rustplaats', C1 (XIXa/b)

De voormalige uitspanning aan de Kaldenkerkerweg uit het begin van de negentiende eeuw is cultuurhistorisch van lokaal belang als bewaard gebleven stichtingsplaats van de zusters dominicanessen van Bethanië. Bij vergelijkbare kloosters elders in de gemeente Venlo (onder andere Mariëndal, Missiehuis Sint Michael) zijn deze rudimentaire objecten veelal verdwenen. Behoud is aan te bevelen. Bij herbestemming is het aan te bevelen de specifieke bouwhistorische kwaliteit nader te onderzoeken.

Hoofdgebouw: oudste bouwvleugel met uitbreiding, B1 en B3 (1915-1928)

De bouw delen B1 en B3 worden gekenmerkt door een hoge mate van geslotenheid vanwege de hoog oprijzende gevels en de uitstraling van een kloosterburcht; binnen het concept van 19de-eeuwse grootschalige kloosterburchten is Bethanië een vroeg 20ste-eeuwse equivalent; vormt het een kenmerkende representant van deze typologie en bezit het architectuurhistorische waarde. De interne structuur van de vleugel met lange gangen met aangrenzende vertrekken en trappenhuisen bleef grotendeels in tact; deze gaafheid houdt architectuur- en cultuurhistorische waarden in. De

gewijzigde interieurafwerking en de kunststof kozijnen met dubbele beglazing hebben geleid tot een verlies aan kwaliteit. Van cultuurhistorisch en architectonisch belang is met name de gaaf gebleven kruisgang op de begane grond. De bewaard gebleven chambrettes op de zolderverdieping van volume B3 zijn typologisch van belang. Behoud van de bouwdelen is aan te bevelen.

Kapel met sacristieën en open gaanderij, B2 (1926-1929)

De samenstelling van kapel met sacristieën en open gaanderij is uit cultuurhistorisch oogpunt een zeer bijzondere uitdrukking van een geestelijke en kerkhistorische ontwikkeling. De kloosterkerk is van algemeen, cultuurhistorisch, typologisch en architectuurhistorisch belang als gaaf en goed voorbeeld van een kloosterkapel uit het tweede kwart van de twintigste eeuw in een door het Expressionisme beïnvloede bouwstijl. De kerk neemt door de architectonische uitvoering en de opzet van het interieur binnen de ontwikkeling van Nederlandse kloosterkerken en binnen het oeuvre van Jules Kayser een zeer bijzondere plaats in. De kerk heeft ensemblewaarde als onlosmakelijk onderdeel van het klooster dat in afwijkende en opzichzelfstaande bouwtrant is uitgevoerd. De kerk beschikt over een hoge architectonische gaafheid van ex- en interieur en is van groot belang in relatie tot de structurele en visuele gaafheid van het totale complex. Behoud, in samenhang met de bouwvleugels B1 en B3, is ten eerste aan te bevelen.

Uitbreiding kinderkapel met rectorwoning, B4 (1950)

Bouwdeel B4 is typologisch karakteristiek voor de ontwikkeling van het complex in de naoorlogse periode. In architectonische en architectuurhistorische zin is echter geen sprake van een bijzondere betekenis. Sterker nog, de architectonische gaafheid van de kapel uit 1926 heeft door deze ingreep, met name aan de achterzijde, aan kwaliteit ingeboet. Eventuele sloop van deze bouwmassa leidt niet tot een verlies aan waarden. De in 1950 aangebrachte erker heeft in architectonische zin geen meerwaarde, maar is vanwege de zorgvuldige uitvoering vanuit functioneel oogpunt behoudenswaardig.

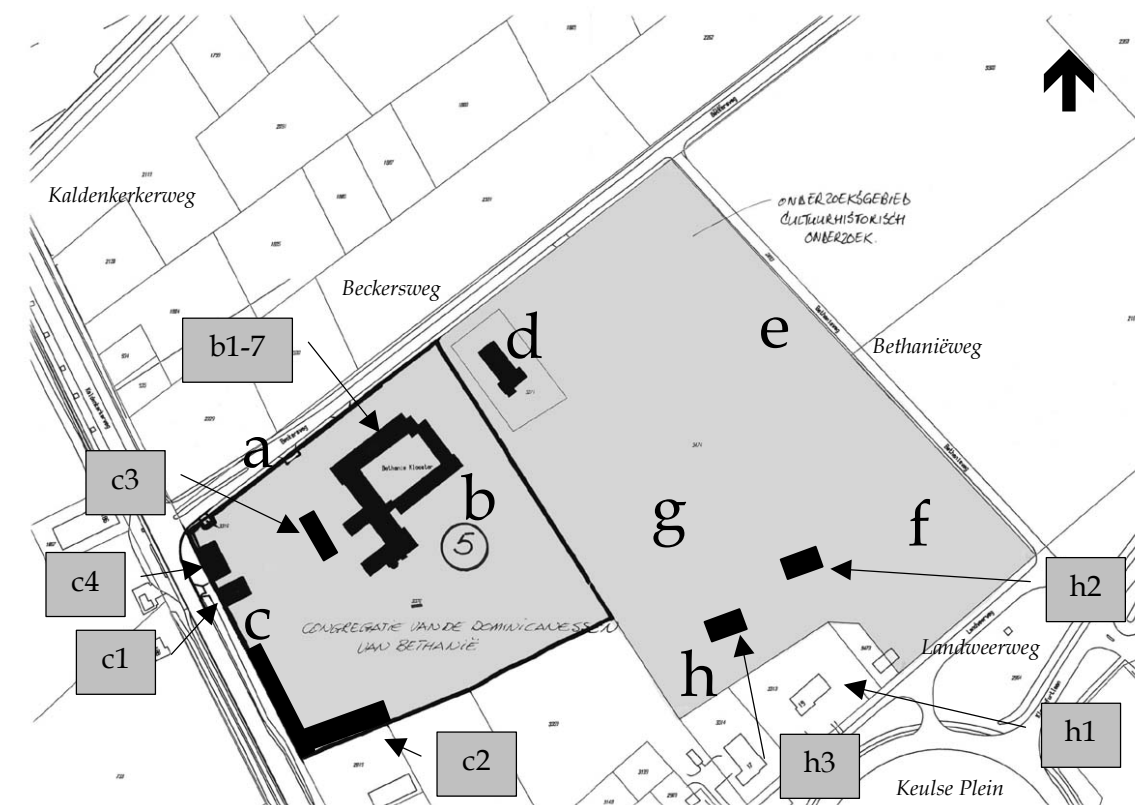
Uitbreiding vleugels aan noord- en oostzijde, B5 en B6 (1955-1956)

De bouwdelen B5 en B6 zijn typologisch van belang voor de ontwikkeling van het kloostercomplex in relatie met het ontplooiën van activiteiten door de zusters dominicanessen. De sobere en traditionele uitvoering (met oog voor detail) in de trant van de Delftse School heeft aan monumentale kwaliteit ingeboet doordat van kunststof kozijnen met gewijzigde roedenverdeling zijn aangebracht en de oorspronkelijke dakkapellen zijn verwijderd. De gaaf bewaard gebleven hoofdmassa als onderdeel van de carrévorm en de hand van Jules Kayser als architect van het integrale complex pleitten voor instandhouding. Eventuele herbesteding zal

gericht moeten zijn op het verwijderen van storende elementen. De carrévorm is van doorslaggevend belang

Uitbreiding aan zuidwestzijde, B7 (1957-1959)

Bouwdeel B7 is typologisch van belang voor de ontwikkeling van het kloostercomplex in relatie met het ontplooiën van activiteiten door de zusters dominicanessen. In architectonische zin is sprake van een bijzondere kwaliteit: het bouwwerk is representatief voor de late Wederopbouwperiode (1957-1965) als onderdeel van het oeuvre van Jules Kayser. Vanuit dit oogpunt is het volume behoudenswaardig. Aangepaste vervangingsmogelijkheid bij sloop is niet aan te bevelen.

Ontspanningszaal, D (1949-1950)

De voormalige ontspanningszaal is uit cultuurhistorisch oogpunt een zeer bijzondere uitdrukking van een geestelijke en sociaal-maatschappelijke ontwikkeling. Het object is van cultuurhistorisch, typologisch en architectuurhistorisch belang als gaaf en goed voorbeeld van een 'patronaatsgebouw' uit de Wederopbouwperiode in een door de Delftse School beïnvloede

bouwstijl. De ontspanningszaal neemt door de architectonische uitvoering binnen het oeuvre van Jules Kayser een representatieve plaats in. Het gebouw heeft ensemblewaarde in relatie met het hoofdcomplex en landschappelijke waarde in relatie met de landschapstuin. Duurzame herbesteding heeft reeds plaatsgevonden

Overige gebouwen

De cultuurhistorische waarde van de overige gebouwen van het complex Bethanië is indifferent. Er is nauwelijks sprake van typologische, functionele of architectonische zeldzaamheid. Vanwege de willekeurige positionering in de periferie van het kloosterterrein is de ensemblewaarde van de afzonderlijke gebouwen minimaal. In relatie tot het functioneren een religieuze stichting gedurende de twintigste eeuw zijn de bouwwerken karakteristiek te noemen. Eventuele sloop leidt niet tot een verlies aan waarden met betrekking tot de ruimtelijke samenhang.

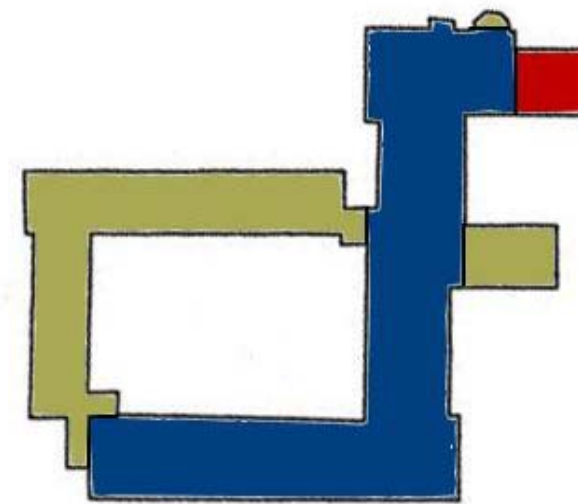
Landschapstuin en omgeving

De cultuurhistorische waarde van de landschapstuin is tweeledig. Het huidige areaal is ontstaan tijdens ontginningscampagnes in de negentiende eeuw, waarbij de huidige contouren werden vastgelegd. Ook bleef de historische perceelindeling grotendeels intact en werd bestaande negentiende-eeuwse aanplant in complex geïntegreerd. In dit verband grijpt de aanleg van de landschapstuin over de stichtingsdatum van Bethanië heen. De functionele inrichting van het areaal is afgestemd op de historische (negentiende-eeuwse) situatie, waarbij onderscheid kan worden gemaakt tussen open terreinen, bossages, park en sier- en nutstuinen. Deze diversiteit houdt cultuurhistorische waarden in. De door de zusters aangebrachte voorzieningen van het landschapspark, waaronder ook de ommuring, zijn integraal van belang. De Maria Magdalenagrot neemt in de totale samenstelling een belangrijke plaats in.

4.3 Conclusie en advies

Het complex Bethanië is van belang vanwege de gaaf bewaard gebleven hoofdvorm en omvat een typologische, architectuurhistorische, bouwtechnische en functionele zeldzaamheid op regionaal niveau. Het feit dat architect Jules Kayser verantwoordelijk was voor de bouw van de oudste kloostervleugel en alle opeenvolgende uitbreidingen geeft aan het complex een bijzondere betekenis. Het gehele hoofdmassa met uitzondering van volume B4 is behoudenswaardig. Bij herbesteding de hoofdmassa wordt geadviseerd de storende elementen te verwijderen. Met name de kunststof kozijnen werken zeer verstorend met betrekking tot de architectonische gaafheid. Behoud van de bouwdelen B1, B2, B3, C1 en D is ten eerste aan te bevelen. Behoud van de bouwdelen B5, B6 en B7 is wenselijk.

Het landschapspark van Bethanië is vanuit historisch-landschappelijk oogpunt van groot belang. Instandhouding van functionele en landschappelijke diversiteit binnen de contouren van het kloosterterrein, inclusief behoud van de historische lijnen en parkelementen is ten eerste aan te bevelen.

- Blauw: hoge monumentale waarde, behoud ten eerste aan te bevelen
- Groen: positieve monumentale waarde, behoud is wenselijk
- Rood: indifferente monumentale waarde, sloop geen probleem

